

CENA 4,00 €

KAJ JE SERGIJ PAHOR NA BAZOVSKI GMAJNI
POVEDAL TAKEGA, DA GA JE BILO TREBA
V SLOVENSКИH MEDIJIH ZAMOLČATI

Uvodnik

FOTOKRONIKA

»DRAGA 2011«

MARIJA SVAJNČER

Naši Ljudje

Pesmi

Mira Čencič

ZBOR SVEČENIKOV
SV. PAVLA

ALLIANE s.p.a. - spedizione in a.p.

KAZALO

Kaj je Sergij Pahor na bazovski gmajni povedal takega, da ga je bilo treba v slovenskih medijih zamolčati	1
Igor Pison: Formula nevidnosti	3
Marija Švajncer: Naši ljudje	7
Peter Merku: Moje življenje v Nemčiji (XXVIII)	9
Aleksander Furlan: Sanje in stvarnost	11
Vladimir Kos: Velikemu Slovcu	12
Primož Šturman: Spomini na Franca Jezo (3)	13
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	15
Renato Podbersič ml.: Rožnovenska nedelja	16
Lipe Kosec v pričevanju Saše Rudolfa	17
Mira Cencič: Zbor svečnikov sv. Pavla	19
Vladimir Kos: Cel venček, Vonjav, nevenljiv	23
Mojca Polona Vaupotič: Primer renesanse v Sloveniji	24
Fotokronika »Draga 2011«	26
Antena	28
Knjižnica Dušana Černeta (100)	36

PRILOGA: Rast 4

NOVO!

MITJA JUREN,
PAOLO PIZZAMUS IN NICOLA PERSEGATI

POZABLJENI KRAS
Ofenzive v jeseni 1916

Prvi tovrstni vodnik po prizoriščih bojev na soški fronti na goriškem Krasu. Predstavljeno je delovanje italijanske in avstro-ogrske vojske tudi z izvirnim fotografskim in kartografskim gradivom.

SLIKA NA PLATNICI: Ob 81-letnici ustrelitve bazoviških žrtev, so med drugimi pobudami 6. septembra pripravili proslavo pred grobom štirih junakov pri Sv. Ani v Trstu. Sodelovali so ženski zbor I. Grbec, skviti in taborniki, govorila pa je časnikarka Eva Čuk (foto KROMA).

Uredništvo in uprava:

34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne 21.4.1999 pod številko 114276. Vpisana v seznam ROC dne 15.10.2005 pod številko 11721.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)
Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne 6.4.1957 • ISSN 1124 - 657X

Tisk: Graphart Printing srl - Trst
Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 4,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 30,00 €; po letalski pošti: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Na banki pa: Zadržna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 5089 2802 2010 - 1000 0016 916; SWIFT: CCTSIT-2TXXX).

Kaj je Sergij Pahor na bazovski gmajni povedal takega, da ga je bilo treba v slovenskih medijih zamolčati

Bazovica 11.9.2011

Na osrednji prireditvi ob 81-letnici ustrelitve bazoviških junakov je letos imel slavnostni govor v slovenščini kulturni in javni delavec Sergij Pahor. Dopisniki slovenskih medijev (Delo, RTV) so njegov nastop popolnoma zamolčali. Vzrokov za to ni nihče pojasnil. Seveda. Dogodka, o katerem ne poročáš, ni bilo. Zato so tudi opravičila nepotrebna. Kaj je torej zamolčani govornik povedal, da ga je bilo treba v poročilih črtati? Sami presodite!

Dragi rojaki, pozdravljeni. Že enainosemdeset let se primorsko ljudstvo spominja svojih sinov, ki so tu izgubili življenje, ker so se odločno postavili v plemenito obrambo primorskega ljudstva in njegove pravice do svojega jezika in kulture. To, kar se je zgodilo na tej gmajni, ni bil samo umor fantov, ki so se s silo zoperstavili nasilju, pač pa poskus dokončnega obračuna s celotno manjšino z zastraševanjem najhujše vrste. Smrtna obsodba je hotela biti kazen, ki naj bo tudi grožnja, tudi žuganje, ne samo vsem Slovencem in Hrvatom v Italiji, ampak tudi sosednji državi, da se ne bi spuščala v kakšno preočitno simpatijo do manjšine ali tvegala celo njeno podpiranje.

Danes, ko Italija praznuje 150. obletnico svojega obstoja ter skoraj sedemdeset let po koncu fašizma, se mi spet spominjamo smrtnih strelav na bazovski gmajni, a še vedno velja rzsodba zloglasnega posebnega sodišča: državni interesi po vojni niso dovolili in institucije niso hotele, demokratične sile si

Proslava ob spomeniku pri Bazovici (foto KROMA).

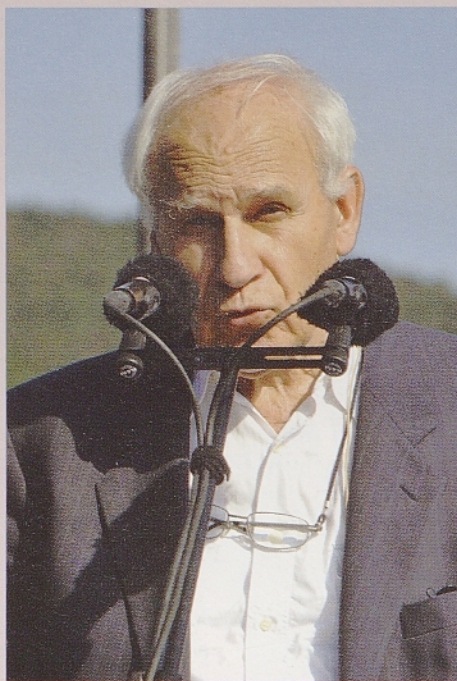
niso upale, Jugoslavija in Slovenija nista zahtevali, in tudi manjšina se do danes ni zavzela za revizijo procesa, ki bi gotovo izbrisal obtožbo terorizma. Ta obtožba še danes preprečuje, da bi spomenik bil deležen uradnega priznanja, čeprav iz Slovenije prihajajo uradne delegacije z vladnimi predsedniki in ministri na čelu. Obsodbe terorizma si tigrovci niso zaslužili, čeprav so se zatekli k sili. Bila je upravičena. Proti Slovencem in Hrvatom je bil takrat na višku pravi kulturni genocid, ki je bil načrtovan in sistematično izveden brez pomislekov v več letih, kot dokazuje postopna ukinitve vseh slovenskih šol in še prej društev in vseh ustanov. V tistem času je bil fašizem že trdno usidran v državni oblasti, ker je že spravljal v tek vse samozavarovalne mehanizme ter speljal vse pobude, ki jih je sprožil ob svojem nastopu; torej ni bil v nikakršni nevarnosti zaradi prisotnosti manjšin. Režim je zgodaj začel s hitrimi potezami uresničevati, kar je želela doseči že predvojna, še liberalna država. Ta ni bila nikoli naklonjena manjšinam, kakor dokazujejo njeno ravnanje v Benečiji in Reziji od vsega začetka in tudi lažna zagotovila in obljube, ki jih je preko svojih generalov razdajala Slovencem in Hrvatom ob okupaciji Primorske in Istre leta 1918. Do take mere je fašizem zaostрил protislovenske in protihrvaške poteze in ukrepe, da je mnogim postalo neznosno in nesprejemljivo. Vse to in nezaupanje v državo, ki se je spremenila v diktaturo, je narekovalo močan in odločen odgovor, kateremu se niso izognili najprej člani Borbe in potem tigrovci in posebej še naši štirje junaki, ki so z demonstrativnimi dejanji hoteli priklicati pozornost sveta in poslati režimu signal, da ne bo imel lahkega dela s Slovenci in Hrvati. Niko-

(dalje ➡)

li niso iskali žrtev, nikoli niso bili ljudje tarče njihovih akcij, nikoli niso odvrgli bombe med ljudstvo, da bi sejali paniko in strah. Zato obtožba terorizma ni bila obstojna takrat in ni niti danes. V Borbi in TIGR-u so bili uporniki, ki so se kot prvi v Evropi zoperstavili fašizmu, da bi svoje ljudstvo ubranili pred njegovimi blodnjami in nacionalističnimi cilji. Bili so narodnjaki, ki na svojih sestankih niso govorili o ideologijah, čeprav je verjetno vsak imel svoj svetovni nazor, pač pa samo o zaščiti jezika in kulture. Tako kot je samo s poudarkom na naravni pravici do lastnega jezika istega leta 1930 izzvenel znameniti govor božjega služabnika Jakoba Ukmarja. Zato si tudi danes nobena ideologija ne sme lastiti njihovega lika, njihove žrtve, njihovega sporočila.

Ne bomo se zadrževali pri teh vidikih našega srečanja pred spomenikom, temveč smo popolnoma upravičeni, če se spet in spet vračamo k svojemu sedanjemu nelagodju, ker smo več kot pol stoletja čakali na zaščitni zakon, zdaj – ko ga končno imamo – pa že deset let čakamo na njegovo polno izvajanje. Šele sedanja vlada je končno spoznala da je potreben neki stalni kontakt z manjšino in se morda – a tudi to ni gotovo – pripravlja na dogovarjanje o odprtih problemih. Da Italija slabo ravna s svojimi državljani ni nobeno novo odkritje, toda prav 150. obletnica je dala priložnost italijanskim zgodovinarjem, da raziskujejo nasilno ravnanje italijanske vojske v bojih za poenotenje in nesprijemljivo obnašanje celotne birokracije, ki se je znesla nad jugom, mnogo manj zaostalim, kot so trdili vladni krogi. Miniti je moralo 150 let, da so to spoznali in priznali. Mi smo čakali manj časa, da smo dosegli priznanje zaščitnega zakona, še dolgo pa bomo morali čakati na priznanje, da so nam delali hude krivice, ki so nas nepopravljivo ošibile.

V primerjavi z letom 1930 so današnje razmere le drugačne. Ne moremo zanikati, da je za manjšino, poleg urejenih odnosov z državnimi institucijami in svetom politike, zelo pomembno tudi vzdušje, ki prevladuje v tako imenovani civilni družbi. In to se

Sergij Pahor (foto KROMA).

je brez dvoma izboljšalo, demokratizacija Slovenije je odpravila številne tabuje, krajevni mediji se polnijo z informacijami o manjšini in Sloveniji, množijo se obiski v obeh smereh, odprta meja je prispevala svoje, tudi na gospodarskem področju se nekaj premika, da ne govorimo o našem športu, ki si je normalne odnose pridobil že davno. Pojav zase je neusahljivi Boris Pahor, ki je prodril v svet kulture in ga osvojil z močjo svojega pričevanja ter v to vključil celotno manjšino. Njegov glas se je razširil po vsej Evropi. Vse to odpira vrata upanju, da se s tem začinja tista normalnost, h kateri smo vedno težili v odnosih med večino in manjšino in ki je predpogoj za vsako sožitje. In

to je bilo v osnovi tudi hotenje naših upornikov, ki jim je bilo preganjanje jezika in kulture tu živečega ljudstva nerazumljivo in nesprijemljivo. A upati moramo tudi, da je vse to pristno in da se za tem ne skrivajo želje po osvajanju na drugačen način kot v spodleteli preteklosti. Upati moramo, vendar se ne smemo odreči tistim preizkušenim obrambnim mehanizmom, ki nas znotraj krepijo, istočasno pa moramo iskati tudi nove, ki jih narekujejo sedanje in prihajajoče razmere in zahteve.

Mnoge stvari se v svetu bliskovito spreminjajo in se spreminjajo tudi v manjšini. Zdaj se, bi rekli skoraj sramežljivo, ukvarjamo s problemom identitete, po starem bi rekli z narodno zavestjo ali zavednostjo. Nekoč smo prisegali na krvni izvor, a to je bila romantika, ki jo je razvoj spravil v ozadje. Vsaka naša družina verjetno ima vejo, ki se je narodnostno izgubila. Kakorkoli že, živeti v slovenskem okolju, hoditi na slovensko šolo ali pa hoditi v slovensko gledališče in poslušati slovenski radio, danes ne pomeni več avtomatične narodne pripadnosti v tradicionalnem smislu. Prihajajo na dan drugačne vrednote. Premikanje prebivalstva, mešani zakoni, številni priseljenci od vsepovsod nam po eni strani povzročajo težave, po drugi pa rešujejo probleme naše maloštevilnosti v šoli. Kaj pomeni biti na to pozorni? Pomeni zavedati se, da mora šola doseči višjo raven, da bo znala in da bo

Igor Pison

Formula nevidnosti

Zgodba je bila priporočena na 39. literarnem natečaju revije Mladika

Najraje bi sliko harmonikaša vrgel v koš ali jo sežgal. Pogledal je na koledar, ki je visel na steni pred njim, in se zamislil.

Njegova glava je projicirala pred njegovimi očmi v ptičji perspektivi zarisan relief mesta. Dobro poznane ulice so zažarele kot pristajališča v nočnih poletih. V mislih je premikal mapo v smeri morja. In se skoraj odločil: vdrl je v ptičjo perspektivo. Hitro padanje v smeri asfalta (vse se širi, vse se veča). Perspektiva je bila zdaj vodoravna. Ulice kot globoka žrela, on je švilgal mimo hiš in palač ter se zaustavljal ob poznanih kavarnah. Zavijal in pospešil. In se odločil. Lebdel je pred svojo najljubšo kavarno. Slika, ki jo je priklicala glava, je bila tako realna, da bi si že naročil svojo kavico.

Odrinil se je od mize, ugasnil je računalnik, zaprl mapo z zapiski. Nasmehnil se je in odšel iz svojega

urada. Njegov cerebralni Google maps, medtem ko je tekal po stopnicah, je postal prozorna koprena pred njegovimi očmi. Na ulici, med množico ljudi, je bil tloris mesta že popolnoma neviden.

Še tri ulice je bil oddaljen od šalčke tržaške kave.

Njegov pulz bo mirnejši, ko bo dosegel Rusi most in bo na vogalu zagledal okna kafeja. Njegova mestna dnevna soba. Vzdihsnil bo – »Vse je v najboljšem redu« – in bo umirjeno zakorakal do steklenih vrat. Verjetnost, da ga bo kolega že ob vstopu v kavarno pozdravil, je zelo visoka. Z občutkom miru v srcu bo naročil iz daljave: »Un capo.« Rekel bo le besedo in ozdravljena bo njegova duša. Naveličanost in jeza (ki sta se mu v uradu bili prilepili na živčni sistem, kar je sprožilo kemično reakcijo o potrebi po kofeinu) bosta spuščali zadušljiv prijem: kepa tesnobe bo razredčena in železni okus jezika bo splahnel. Nje-

(dalje) ►

► (dalje s prejšnje strani)

sposobna skrbeti za kvaliteten pouk, še posebno kar se materinščine tiče s potrebnimi poudarki na pripadnost brez pomislekov. Spoštovati druge, a ne pozabiti, da je to slovenska šola. Italijanska ravnateljica na Koprskem je staršem neitalijanskih otrok, ki so jih vpisali na italijansko šolo, napovedala: »Zavedajte se, da jih bomo vzgajali kot Italijane!«. Tako je tudi prav.

Mnogim mladim se naše vztrajne zahteve po dvojezičnosti zdijo povsem upravičene in prav tako normalno se jim zdi, da sta na področju ob meji oba jezika enakopravna. Sami se tega poslužujejo in prehajajo iz enega jezika v drugega brez težav in travm. Istočasno pa mislijo, da se zaradi jezika gotovo ne splača se kregati in izgubljati čas, ker to nas izčrpava in utruja in dela nestrpne in tudi antipatične našim sogovornikom. Tudi če imajo do neke mere prav, moramo glede tega biti jasni in odločni: živimo na svojem teritoriju, nismo prišleci, ne taki ne drugačni begunci, zato imamo pravico, da se to pozna tudi na zunaj v vidni in slišni obliki.

Vendar ne smemo biti dosledni samo pri zahtevah in pričakovanjih, dosledni moramo biti tudi do samih sebe, do lastnih ustanov, društev in organizacij, v katerih prepogostoma sloni delo na požrtvovalnih posameznikih. Naša slovenska zavest se ne sme ustaviti pri navdušenju ob petju »Vstala Primorska«, biti moramo tudi pripravljeni kaj narediti in žrtvovati za skupno dobro, za katerega se prepogostoma zavzemamo samo z besedami. Tudi samoprispevek, s katerim smo po vsej Primorski zgradili nešteto narodnih domov, bi moral za nas spet postati normalna praksa. In v politiki in naših organizacijah in ustanovah civilne družbe, ki se s svojo različnostjo dopolnjujejo med seboj, mora prevladati težnja po uspešnosti v medsebojnem spoštovanju in čimvečjem sodelovanju. Bidovec, Marušič, Miloš, Valenčič in Gropajc niso padli, da bi se danes mi kregali med sabo.

Zato s spominom nanje in zvesti njihovemu duhu nadaljujmo svoje napore za to, da ostanemo in obstanemo. Hvala!

gova kavična religija. Najmanj dvajset let je kofeinsko pravoslaven, omamljen od metafizičnih velikosti skrivnostnega rituala: skodelica kave ob tvojem kromolcu. Skodelico kave povlečeš po krožničku k sebi. Beli sladkor razje puhasto belino kupole mleka. Žlička pomeša in nastane rjavksta spirala. Trk žličke ob krožniček in končno primeš debelkasti ročaj. V tem postopku je videl nekaj lepega, točnega in pravilnega. Njegov dan je bil osmišljen. Kavici hvala!

Dosegel je Rusi most. Srce je bilo mirno. Moral je čez cesto, a starejši šofer je lazil polžje. Pogledal je na desno in na levo, dovolil je staremu, naj se spravi z zebre. Šele takrat jo je prekoračil. V trenutku, ko je sonce nad Rusim mostom turistično osvetljevalo pravoslavno cerkev, ko je velik oblak, podoben gnetenemu testu, lebdel nad Svetim Antonom novim, ko je jata golobov sfrfotala izpod Rusega mosta v smeri odprtega morja, je on, Borut, triintrideset let star, zaslišal smeh v svoji glavi. In se na sredi ceste ustavil. Na sredi ceste.

Avti so drveli mimo njega, porkokletvice so letele z desne in leve, ne da bi ga ranile: Borut je bil v stanju, ki ga še nikoli ni doživel. In smeh ni nehal. Čakal je črnino nezavesti. In smeh ni nehal. Čakal je, da se zavest odmaši, da odteče iz mravljinchastih prstov, da bo trčil s koleno na asfalt in flosknil z ušesom na belo črto. In smeh ni nehal. Pred temo bo gledal iz mravljine perspektive bližajoči se avto, ki noče zavreti. In za tem ne bo nobenega potem. Smeh v njegovi glavi je ponehal. V hipu je začutil neverjetno moč v nogah. Omotice ni imel, samo jasno predstavo, da je svet okoli njega postal lažji in oddaljen. Čas je upočasnil in ga vlačil nekam daleč. In za vse to je bil kriv tisti smeh, ki ga je že dalj časa pospravil v prašno skrinjo spominov. Tisti smeh.

S težavo, kot da bi se telo in duša za kratek čas ne več prekrivala, se je pijano oprijel Joyceovega spomenika. Z napol odprtimi usti je dihal bronastemu kipu direktno v nos. Položil je čelo na hladno lice dublinskega pisatelja in čakal, da ga bo rešil krč v želodcu. A krča ni bilo, niti lažje slabosti, vrtoglavice ali lažje migrene. Upal je, da se mu bo vsaj telo treslo. A njegovo telo je trmasto pristalo na to, da je vse v najboljšem redu. Borut je trmasto zahteval znak, da je fizično bolan. V obratnem primeru bi moral sprejeti, da je smeh zadonel v njegovi glavi. Oziroma da se je njegovo zdravo telo prestrašilo smeha v njegovi glavi. In zdravo telo z bolano glavo pomeni samo eno.

Odlepil se je od Joyceovega objema in se naslonil na ograjo. Zatisnil je oči: vse mišice obraza so se skrčile, zgornja ustnica se je dvignila do čeljusti. Odprl

je oči. Slikale so nekoliko motno, nato so ladje na gladini postajale jasnejše in celotna perspektiva kanala je bila polna podrobnosti, kot bi kdo počistil motno steklo. V njegovi glavi ni bilo nobenega odmeva smeha. Samo velika teza, kot naslov še nenapisanega članka, je polnila njegovo lobanjo: Slab dan ...

V resnici je Borut pretiraval, ni bil med najslabšimi. Manjši prepir v njegovem uradu je navsezadnje razgibal drugače plitev dan novinarja Boruta. Pravzaprav je bil to preglasni pogovor, ki ga je celo zgrešeno označiti kot prepir. Prediščča, z dobrimi argumenti oborožena gospa, je pričakovala članek o sinu »zmagovalcu zlatega priznanja na svetovnem tekmovanju diatonične harmonike«. Borut ji je sicer umerjeno, a jasno razložil, da so zmago že omenili v krajšem članku in da je »zlato priznanje spodbudna nagrada, ni pa prva nagrada«. Gospa je bušila v sarkastični smeh. »Moj sin je petnajst let star!« kar je pomenilo, da je genija treba intervjuvati. Borutu je ušlo, da je zlato priznanje prejel, ker »je premagal tistega brez dveh prstov? Ali ker je nekdo odstopil, ker mu še niso prinesli za pit?« Gospa je skoraj že v joku označila njegove besede za omalovažujoče. On se ji je z močnim notranjim odporom oprostil. »Jaz sem dolgoletna naročnica dnevnika.« Borut je povesil glavo, pokimal in ji obljubil intervju. Gospa si je izbrala dan in uro. Borutu je pustila na mizi sliko sina: z raztegnjenim mehkom in blaženin nasmeškom skopljenca. »Torej v soboto,« je ponovila in odšla. Kasneje, ko se je zagledal v koledar, si je zaželel dobre kavice.

Bil je na tem, da gre na kavico, saj ni tako slab dan, kot si ga je predstavljal. Morda preveč stresa in dolgočasno delo sta sprožila v njem nejasne občutke. A ravno tedaj, ko se je zravnal, da bi odšel dalje, se v njegovi glavi ponovno širi smeh.

Novembrski sivi mraz se je spremenil v soparno toplo gredo. Vroča nevidna roka je ščegetala po njegovem hrbtu in debele kaplje znoja so drsele po njegovi hrbtenici. Oprijel se je ograje, zagledal se je v morje. Rahel vetrič je splaval med njegove lase. Tem močnejše je smeh donel v njem, toliko bolj je občutil grozo, kot kopico mravljic, ki se razlezajo pod njegovo kožo.

Veter je vel manj silovito in Borutu je bilo jasno, da je topla sapa odpravila ljudi okrog njega, prevozna sredstva in celo mestno favno. Oklenjen na ograjo je ostal edina živa duša v mestni arhitekturi. Z rameni je začutil lažji dotik, kot bi nekdo položil roko v prijateljski objem. In v trenutku se je smeh preselil iz njegove glave.

Borut je po več kot sedemindvajsetih letih zagledal svojega nevidnega prijatelja Nestorja. Nestor je buljil za kratek čas v razgledniško perspektivo. »In? Kaj novega, Borut?« nato je svoj pogled posvetil Borutu. Ob Nestorjevem pogledu (njegova otroška fantazija je lepemu obrazu nevidnega prijatelja dodala še štrleče, dalijevske brke) se je v njem sprožil občutek, kakršnega povzročijo sanje, v katerih neženirano nastopa sorodnik, ki pa že leta počiva pod zemljo. Borut je Nestorju povrnil pogled, zakašljaj je in zamomljal: »Kaj delaš tukaj?«

Nestor se mu je nasmehnil in v zraku je zadišalo po Borutovi stari sobi. Tisti nasmeh so bile njegove prve igrače, jok za izgubljeno leseno sabljo, kolena polna brazgotin. Nasmeh je dišal po sladici, ki jo je nona spekla ob sobotah. Nasmeh je ovil Boruta. Kot ga je pred leti očetova roka, vsakič, ko je bilo treba prečkati cesto. Tisti nasmeh je bil on, ja. Oziroma je bil del njega. Del nekdanjega Boruta, ko ga še ni zanimalo, ali je ponedeljek ali je torek, ko ure še ni znal razbrati, ko je bil odvezan čvelj hud problem, ko se je včasih čisto malo polulal v hlače, če se je preveč smejal. Z mirnim glasom je Borut ponovil:

»Kaj delaš tukaj?«

Nestor je skomignil z rameni. »Obisk.«

»A ni to ...« Nestor je počakal, da bi Borut našel prave besede. »Neobičajno? Ali ni nenavadno, da se nevidni prijatelj vrne?«

»Res, ni običajno. Je pa možno.«

»Kaj se mi dogaja, Nestor? Umiram? Sem že mrtev ali sem popolnoma nor?«

Nestor se je zakrohotal in topla sapa je odpihnila sivino in majsko sonce je žarelo nad mostom. »Saj se pozna. Borut, jaz sem znani obraz ali ne?« Seveda je bil stari znanec, a njegova racionalna stran možganov se je tiho upirala patetičnemu veselju desne strani. Nestor ga globoko pogleda v oči in njegovo igrivo vprašanje: »In? Kaj novega Borut?« ja zadonelo v njegovi glavi in izven nje. Borut ni pozabil, da je bil Nestor ne samo ob njem, marveč tudi v njegovi glavi. Zastisnil je oči in se potopil v tok misli, kjer je Nestor plaval z olimpijsko eleganco. Toča spominov je plavalca prisilila, da si poišče zatočišče na plaži upanja. Neurje v Borutu se pomiri. Oba gledata sončni zaton sanj in Nestor ujame še živo dejstvo, da Borut ni imel odgovora na njegovo vprašanje. Borut je pogledal v stran.

»Odrasel sem, Nestor.«

»Ne, postaral si se.«

V Borutovi glavi je Nestor pospravljaj nekaj srajc, ki jih je Borutova mati kot vsako jutro, že triintri-

deset let skoraj, zlikala in obešala na obešalnik. Da, živel je še vedno pri starših, čeprav je srečeval Ano vsak petek in soboto zvečer. Občasno je tudi med tednom spal pri njej. Nikoli ni pomislil, ali je bilo med njima kaj ljubezni. Ko so se otroške brazgotine na kolenih zaprle, se je v Borutu nekaj dobrega zacelilo. Prehitro so minila leta, zdelo se mu je, da je minil komaj en popoldan. Njegova duševna nagnjenost do sproščene igrivosti je sedaj ovita v siva, težka oblačila sarkazma in cinizma. Ali ni bilo morda res, da je definiral svojo zgodbo z Ano kot praktično? Ravno tako kot materino požrtvovalnost, da lika sinu vsak dan čisto srajco, da bo na delu dobro zgledal.

»Tvojih zadnjih dvajset let,« začne Nestor, »je v tvoji glavi videti kot en dolg, dolgočasni popoldan.«

Borut je nevidnemu prijatelju pogledal globoko v oči. Rad bi mu omenil, da je najmanj deset let poznan tudi kot pesnik. A je kdaj resno verjel v eno samo skracano besedo? Veliko fantaziranje otroštva je v njegovih zbirkah kratkih stihov skromna simpatična zamisel: košato zeleno drevo je osušeno. Celo njegova strupena ironija je sedaj zagrenjena hudomušna fraza.

Kljub težkim mislim se je v stilu »viva là e pobon« otrešel predstave turobnih dni in skomignil z rameni. Borut je lahko vrhunsko skomigal z rameni.

»Kaj pa ti, Nestor?«

Ob Nestorju se prikaže čudovita orientalska ženska. Nestor je poročen! In obe figuri pokimata. Morje pod mostom je stekleno mirno, barke dremajo kot v poceni slikah banalnega slikarja, samo Borutov pogled išče nekaj življenja v tisti časovni pavzi. Kaj pa Borut? Poleg Joycea ni bilo nikogar ob njem. Res ni vedel, za koga se vsako jutro brije. Nestor mu je predstavil svojo ženo.

»Borut, to je gospa Wung.«

Gospa Wung je podarila Borutu enkratni nasmešek.

»Srečal sem jo na Japonskem. Ona obstaja za japonskega otroka ...«

»Do Japonske si potoval, Nestor?«

»Ja. Veliko sem potoval, morda sem po poti naredil tudi nekaj škode in napak, kdo ve. A sedaj sem presrečen.«

Nestor je pogledal Wungine poteze, ji pobožal lice in jo poljubil, da so zavibrirali dalijevske brkci. Borut je spregovoril, komaj slišno.

»Prišel si, da mi nekaj očitaš ...«

Nestor je bil presenečen. »Ne, to je bilo naključje, ko si prečkal cesto ...«

»Ne, ne verjamem v slučaje. Dobro vem, zdi se ti neumno, da ovenčam svoje sive dneve s pisanimi zastavicami. Da obarvam s kričečimi barvami prah, ki se je name sesul v letih.«

Tresla se mu je spodnja ustnica. Besede so rezale v živce (končno fizični znak nelagodja).

»Kdor se ne premika, se praši, Borut.«

Vedel se je predolgo kot kos pohištva v kleti. Če bi zdaj prenašlo raztegnil roke, da bi objel nevidna poznanca, bi pokale pajčevine, ki mu lepijo pazduhe. Zato raje potiska svoje pesti globoko v žep. Borut se je grenko nasmehnil.

»Torej si se prikazal, da bi mi očitil mojo nespособnost za življenje? Da ne obstaja pri meni nikarkršen Eden, ker je v resnici zgolj eden. Jaz sem tisti eden. Moja odtujenost. In? Kaj! Nažrl sem se povprečnosti vsakdana, praznosti malih idej in se nasitil denarja. Svojo votlost sem polnil z zrakom, ker je praznina premočno žgala. Zaradi tega si prišel sem? Da bi mi rekel, kako sem v tem času postal bolj neviden kot ti?«

Borutu je glas usahnil na polovici zadnjega vprašanja, a kljub temu je nadaljeval. »A vеди, da nisem edini. Tu se motiš: nisem samo jaz. Tak.«

Časi, ko je njegov najboljši prijatelj zares obstajal, čeprav je bil za ostalo čredo bubcev in bebcev neviden, so bili že nedosegljivo mimo. Videl ga je pred sabo, sedaj, a ni občutil ničesar posebnega, če ne strah pred norostjo. Morda je bilo še nekaj več v tistem strahu: videl je tudi sebe, a se ni več prepoznal. Kot v mori, ko se ti profesor matematike predstavi z integralnim računom in se ne spomnš postopka, po katerem bi ga razrešil: prepoznaš račun, a ne veš, kaj bi z njim. Borut je sam sebi tuja aritmetična formula. Vse, kar je bilo že preminulo, je sedaj zgolj argument hahljanja s prijatelji ali z Ano.

»Ne vem, kaj bi dodal, Nestor. Res, nimam kaj reči.«

Nestor je povedal glavo.

»Odšel si iz mojega življenja, ko sem bil star šest let. Odšel si, ne da bi pustil niti listka.«

Nestor se je lahko posmejal:

»Nevidni prijatelj, ki pusti nevidne listke, kje se je to videlo? Jaz sem imel druge možnosti, moral sem proč in sem šel. Ti si bil že velik!«

»Velik? Imel sem šest let! Naenkrat se znajdem sam, v sobi.« Borut ne bo nikoli pozabil zasneženega februarskega večera. Iskal je Nestorja v svoji sobi že več kot eno uro. Šel je k staršem v dnevno sobo in se začel igrati s skrinjico, ki je oddajala otožno glabo pred toplim odsevom kamina. »Mati me je vprašala,

ali je vse v redu.« V njegovih zenicah so se tedaj zrcalili plameni. Jeza je naraščala. Zavriskal je in vrgel skrinjico v ogenj. »Nestorja ni več! Sem tedaj zatulil. Mama, sam sem! Mama priteče in me objame: Torej si ozdravel!«

»Mislija je, da si bil malo čofnjen.«

»Malo. Ampak tega mi še nikoli ni rekla ... direktno, nikoli.«

Trojica se ni posmejala. V tistem ne-času so pogledi lazili po gladini morja. Borut je ponovno zaslišal v oddaljenosti vrtiljakovo glasbo, v nosu mu je močno zadišal objem njegove mame in zažgana plastika. Nestor je odkimal.

»Ali greš na kavico?«

»Seveda.« Pogledal je objeti par. »Kaj pa vidva?«

Nestorjev obraz je postajal prozoren: tam, kjer se je njegovo čelo razprostiralo do lic, je bilo že mogoče razpoznati palače v ozadju. Tudi Wung je postala vedno bolj prozorna, a je ob tem nekaj govorila. Njene ustnice so bile sicer mirne, a njen glas ... Ali je bila to japonščina?«

»Ne razumem ... Nestor. Gospa Wung ... je to japonščina?«

Glasba vrtiljaka je bila sedaj močnejša – Borut bi skoraj rekel, da se je z naraščanjem glasbe tudi Nestorjeva prozornost večala. Borut se je stegnil čez ograjo, da bi bolje videl miren odsev svojega telesa v vodi. Gladina je bila stekleno mirna. Pogledal je obe figuri, a v zraku so lebdeli zgolj obarvani hlapi. Glasba vrtiljaka je pošiljala neskladne tone, kot takrat igrača med plameni, ko se je glasba talila s plastičnimi delci. Kot v sunku burje se je mesto napolnilo s klepetom ljudi. Hrup avtomobilov se je že valil po cestah. Njegova zrcalna slika v morju je bila sedaj motna na nemirni gladini. Svet je bil okoli njega.

Ob njem Joyceov spomenik, na drugi strani mala ženska, Japonka, ki je ponujala Borutu fotokamero in je nekaj govorila. Pokazala je na Joycea, nato je njen kazalec pokazal na moža in na malo hčer. Borut je odsotno prikimal. Zvečer bo poklical Ano, ne bosta šla na pizzo, saj mora hitro napisati članek o harmonikašu. Dobro ve, da mu bo hvaležna. Slikal je japonsko famijlo. Ko je vrnil aparat družinici, je imel občutek, da ga je dekletce jezno gledalo. Ženska se je Borutu zahvalila za sliko z nekaj pokloni. A on je že gledal v drugo smer, kjer je bila na vogalu kavarna.

Marija Švajncer

Ciklus pesmi Naši ljudje

Druga nagrada za poezijo na 39. literarnem natečaju revije Mladika

Ali veš?

Ali veš,
kam bo
poletel galeb?
Ali veš,
kaj se je
stisnilo
v ptičji krik?
Ali veš,
kako deluje
ptičje telo?
Poznaš
skrivnost
teh gibov
tik ob morju?
Ali ti je mar,
da veš
tako zelo malo?
Ti je vseeno
ali pa se
skrivaš
v zalivu
in bežiš
od bodičaste
vednosti?

Spet sem tukaj

Spet sem
tukaj.
Mislim
na velike
podvige.
Čudim se
mlečni
svetlobi.
Iščem
trenutke.

Pomikam se
v dan,
stiskam se
k hotenju,
počnem
vse mogoče,
tako sem zadovoljna,
da še nisem
odšla,
tako po otroško
in starčevsko hkrati.

Naši ljubimci

Naši ljubimci
so prišli,
se malce
sprostili
in hitro
odšli.
Naši ljubimci
so se bali,
da bi jih kdo
udomačil.
Ni jim bilo
do bližine
in dolgočasnih
juter.
Malo so se
spotili,
oblekli suknjič
in kmalu na vse
pozabili,
včasih tudi
na lepega sina.

Tisti

Tisti,
ki mu rečeš
sin,
je iz tvoje
krvi
in je daleč.
Tisti,
ki ga pokličeš
brat,

govori
v nerazumljivem
jeziku
in živi
v drugem mestu.
Tisti,
ki mu rečeš
oče,

se je skrnil
v prst
in ugasnil.
Tisti,
ki mu rečeš
prijatelj,
gleda skozi
in ima prazne oči.

Tisti,
ki bi se ga rada
dotaknila,
hiti v noč
in noče
spregovoriti
odrešilnega stavka.

Moji ljudje

Moji ljudje,
glasnih besed
in hitrih kretenj,
moji, čisto moji,
jaz pa sem
njihova
njihova
samo včasih,
kak dan,
ko se vsi drugi
umaknejo.

Otroški smeh

Smej se,
otrok,
tako zvonko
in kristalno.
Daj mi
dan
in daj mi
jutri.
Smej se,
otrok.
Podari mi
vse prihodnje
ure
in pokaži mi,
kje stanuje
vrtni polž.
Postajam
počasna
kot ta slinasta
žival,
vseeno
sem razposajena
kot vrana,
ki je priletela
pogledat,
kaj delava
danes zjutraj
in kako se imava
rada.

Sin

Velik fant
z lasmi
kot Tadzio
v Mannovi
Smrti v Benetkah,
prav tako
slok
in čaroben,
skrivnosten
in odmaknjen,
z vednostjo
o svoji moči.
Hoče na goro,
brenka
na kitaro,
udarja
po klavirju,
išče note
in ve,
da ga bo
glasba
za vedno
ujela
v skrivnost
zvokov
in melodij.

Dve mami

Imela sem
dve mami,
prvo,
vso mlado,
razbito
od vojne,
mamo
z objemom
in z dotikom dveh
glasnih otrok,
in potem drugo,
posušeno starko
s pogledom
onkraj,
ugaslo
in tiho.
Imela sem
dve mami,
tako,
ki me je
skrila
pred svetom,
in ono,
ki me je
potisnila
na pot
grdih spoznanj.

Naše ženske

Naše ženske
niso spoštovale
moških.
Naše ženske
jih niso
spoštovale,
ker so si
jemale takšne,
ki jih ni bilo
vredno spoštovati.
Naše ženske
niso spoštovale
moških,
imele pa so jih
kratko malo
rade,
tako toplo
in včasih
tudi hladno
ali sitno.
Naše ženske
so jim kazale osle
in se vseeno
močno borile,
da jih ne bi
izgubile.

Naši moški

Naši moški
niso hodili
po trdnih tleh.
Zmeraj so bili
malce dvignjeni
in odmaknjeni,
nekaj prstov
nad zemljo.
Neprestano so
tarnali
o krivičnem svetu.

Razburjali so se,
ker niso dobili
priznanja
ali nagrade.
Nekateri so sovražili
politike,
drugi založnike.
Naši moški so se
znali
pošaliti,
tu in tam

pa so bili
pošastno
žalostni.
Bentili so,
toda zmeraj
so se držali
svojih žensk,
da so lahko
pred krivičnim
svetom
pobegnili v
njihovo naročje.

Peter Merku

Moje življenje v Nemčiji

XXVIII. Tu in tam po Evropi

Iz velike distribucijske postaje Mukachevo v transkarpatski regiji zahodne Ukrajine so Sovjeti dobavljali električno energijo Češkoslovaški, Madžarski, Romuniji in Bolgariji. Ko sem se vrnil s službenega potovanja po Španiji, me je oddelek E 5 leta 1975 pozval, naj grem v Bolgarijo, kar se mi je zdelo logično, saj sem v ostalih treh državah že bil.

Dela smo imeli na pretek, tako da je vsak od nas, bi rekel, prebil več časa na letalu kot z družino. Tako mi je na primer moj šef rekel, da preden grem na Balkan, bi moral nadomestiti kolego, pristojnega za Nizozemsko. Na vrat na nos sem moral iti na obisk k rudarski družbi Arbed v jugovzhodni Nizozemski. Tehnične probleme, ki so jih imele rudarske družbe, posebno z eksplozijami treskavega plina, sem že poznal z obiska s kolegom Krabbejem na nemškem rudarskem področju ter v Luksemburgu, od koder sem prinesel naši Valentini prvi otroški dežnik, ki je postal idealen dodatek, ko je za pust poosebljala Mary Poppins.

Vedel sem, kako nevarni so poskusni kratki stiki v rovih, ker se je prav kolegu Krabbeju nekoč zgodilo, da je med poskusi eksploziral velik napetostni transformator: vnelo se je olje v notranjosti transformatorja in izoliralo nekoga mladega delavca v tesnem prostoru. V paniki se je poskusil prebiti skozi sikajoče plamene, a zaman: obležal je in se skrčil v 40 cm dolgo oglelenino. Policija je prišla večkrat v urad zasliševati kolego, dokler se ni dokončno izkazalo, da ni bila njegova krivda, in ker je sedel nasproti mene, sva se veliko o tem pogovarjala. Že takrat mi je postalo jasno, da je v

Valentina kot Mary Poppins s čarobnim dežnikom.

naši stroki prva napaka lahko tudi zadnja. Sicer sem moral vedno obvezno vzeti s seboj na potovanje ne samo potni list, ampak tudi zdravniški list s krvno skupino, opravljenimi cepljenji, možnimi alergijami, torej z vsem, kar mora v primeru incidenta vedeti, kdor nudi prvo pomoč.

Vozil sem se torej z vlakom do Aachena, kjer so me s Siemensovim avtom pospremili do podjetja na tehnične razgovore o uporabi zaščitne tehnike v rudarstvu. Razložiti sem moral, kateri naši aparati odgovarjajo njihovim posebnim normam in da jih je možno uporabiti, kjer je nevarnost

prisotnosti treskavega plina.

Po opravljenem delu sem se z Nizozemske vozil s taksijem do Aachena, da stopim na vlak, ki bi me peljal spet domov. Na meji me je nemška policija nepričakovano pregledala, tudi fizično, in razstavila sedeže taksija. Izredno sem bil presenečen. Kasneje so mi kolegi razložili, da na tej meji tihotapijo mamila,

zaradi česar je kontrola zelo stroga. Cariniki so bili nemara nezaupljivi do italijanskega državljana, ki se vozi čez mejo v taksiju. Moral sem čakati na potni list, ki so ga držali v roki, dokler niso opravili vrsto telefonskih pogovorov.

V Erlangenu sem se moral nato pripraviti na obisk Bolgarske. Šlo je za pomemben daljnovid z dvema vzporednima linijama zelo visoke napetosti, ki sta bili priključeni na bolgarsko električno mrežo preko treh močnostnih stikal. Moral sem potovati sam, kajti vsi kolegi oddelka E 5, ki bi me morali pospremili, so bili že zasedeni z drugim delom, vendar so me opozorili na tamkajšnje po-

NOTFALLAUSWEIS		1975	
Emergency Certificate		1975	
Certificat pour des cas d'urgence		1975	
Name, Vorname / Name, First name / Nom, Prénom		01805-19 12 12	
MERKU, Pietro		Merkur, Pietro	
Geburtsdatum / Date of birth / Date de naissance		01.08.1930	
26.01.1930		01.08.1930	
Wohnort und Straße / residence / Domicile et adresse		01805-19 12 12	
D 8520 Erlangen, Bonhofstr. 15		Merkur, Pietro	
Nr. des Personalausweises oder des Reisepasses / Number of Identity Card or Passport / Numéro de la carte d'identité ou du passeport		01805-19 12 12	
2086482/p		Merkur, Pietro	
Frieden, 12.09.63		01805-19 12 12	
Im Notfall zu benachrichtigen		01805-19 12 12	
in an emergency please inform		Merkur, Pietro	
En cas d'urgence please d'indiquer		01805-19 12 12	
Name / nom		01805-19 12 12	
MERKU, Mirella		Merkur, Pietro	
Anschrift / Address / Adresse		01805-19 12 12	
D 8520 ER, Bonhofstr. 15		Merkur, Pietro	
Telefon (mit Vorwahl) / Telephone No., incl. country / Téléphone (avec numéro de préselection)		01805-19 12 12	
09131/64249		Merkur, Pietro	

Izkaznica za medicinsko prvo pomoč.

sebnosti: hvalili so resnost sogovornikov ter poudarili, naj bom vsestransko previden in naj na primer ne vzamem s seboj fotoaparata. Do Sofije sem letel preko Münchna in Beograda. Iz Sofije nazaj pa preko Beograda, Ljubljane, Frankfurtu in Nürnbergu.

V Sofiji je zame skrbelo naše predstavništvo RUEN in gospod Krstev, nekoč veleposlanik v vzhodnem Berlinu, ki je kasneje postal šef policije za celo Bolgarijo, če ne celo notranji minister. Pred odhodom mi je naš poverjenik za zahodni Balkan opozoril, da če sem dobil vizum za take posle, naj bom gotov, da oni vedo vse o meni. »Ravno tako kot nemška obveščevalna služba, kajne?« sem mu odvrnil. Samo nasmehnil se je.

Nastanjen sem bil v hotelu Balkan v secesijskem stilu. Presenetilo me je, da je 'soba 426' bila pravzaprav 'suite' s kopalnico, opremljena za tri goste. Sredi kopalnice sta se bohotila dva stebra s kapitelom iz belo pobarvanega litega železa.

Ker sem potoval sam, sem predvideval, da ne bom šel veliko po mestu. Zaradi tega sem se razveselil, ko sem v dnevni sobi zagledal velik radijski sprejemnik ... a katerikoli gumb sem pritisnil, vedno je bilo slišati izključno lokalno postajo v bolgarščini. Na srečo sem kmalu ugotovil, da nisem edini Siemensov inženir iz Erlangena v hotelu. S kolegom sva tako v prostem času šla skupaj na sprehod. Šla sva mimo velikega mavzoleja Georgija Dimitrova, ki sta ga – kot v Moskvi Leninov mavzolej – stražila dva vojaka s značilnim belim peresom na čelni strani. Šla sva naprej vzdolž galerije narodne umetnosti do trga Narodnega sabranja, kjer se nam je prikazala veličastna katedrala Aleksandra Nevskega. Njena zelo temna

V potnem listu je bil prilepljen listek z opozorilom v petih jezikih, naj se v primeru nesreče obvesti najbližje Siemensovo predstavništvo.

notranjost me je spomnila na sarajevsko pravoslavno cerkev pri Baščaršiji, ki sem jo tudi doživel tako zakajeno.

S tega potovanja nimam lastnih fotografij, ker nisem imel s seboj fotoaparata. V vodniku za Bolgarijo so namreč bili navedeni vsi objekti, ki jih je bilo strogo prepovedano fotografirati, in ni jih bilo malo. Pa še pripis je bil zraven: Svetujemo vam, da to resno upoštevate!

Naslednjega dne me je čakal luksuzen črni mercedes s šoferjem, ki mi je prijazno odprl vrata. Zdelo se mi je, da

sem zunanji minister kake fantastične dežele, ki se mu izkazuje pretirana čast. Šofer me je sicer nagovoril v bolgarščini, pa sva se vseeno nekako razumela.

V konferenčni dvorani se je že zbralo več inženirjev skupaj s tolmačem. Tehnični razgovori so bili res imenitni. Ljudje so bili vljudni, resni in, kot povsod v vzhodni Evropi, pravi strokovnjaki. Zadnji dan sem večidel prebil na našem predstavništvu v Ulici Rakovski, kjer sem zvedel, da je moj šofer bil nekdanji bolgarski veleposlanik v neki severnoafriški državi. Spet sem imel tisti neprijetni občutek pretiravanja in se zavedal, da sem pod nadzorstvom.

Pa je prišel dan povratka, ko sem se znašel na sofijskem letališču v vrsti z drugimi potniki, ki smo kot po navadi čakali na pregled carine, predno smo se vkrcali na razna letala. Naenkrat opazim temno oblečeno gospo srednjih let, ki se prerine iz druge vrste v mojo. In že prihiti za njo miličnik, jo zgrabi za lakete, in se začneta prepirati. Prav grobo jo nahruli in ji očitno veli, naj se vrne na prejšnje mesto. Gospa mu res sledi in bridko zajoka ... in joka. Nihče se ni pozanimal zanjo, nihče je ni nagovoril. Letališče je bilo polno ljudi, a ona je bila osamljena kot v puščavi. Nepozabno mučno mi je bilo, ker ji nisem ne mogel ne znal pomagati. Med poletom so mi pojasnili, da smo v moji vrsti bili sami inozemci, ki smo se morali vkrcati kot prvi, šele nato bi se smeli bolgarski potniki. Morda pa je bil problem samo različnega razreda v letalu.

(dalje)

Aleksander Furlan

Sanje in stvarnost

Sanje so čudovita stvar, večkrat nas postavljajo sredi takih dogajanj, katerih si nismo nikoli niti predstavljali, še manj jih doživljali v resnici, sanje pač.

Kaj sanje so, znanstveno, vam ne znam povedati, gotovo pa so izraz naše podzavesti in hkrati neke vrste ventil, ki se sproži, ko je ta podzavest prenapolnjena s čustvi.

Še najbolj čudno je, da sanje trajajo le kako desetinko sekunde in v tem zelo kratkem času se dogaja ogromno stvari, pojavi se toliko oseb, razni kraji, ki jih nismo nikoli videli, z nešteto podrobnosti o krajih samih in o ljudeh. Sanje, torej, lahko primerjamo s filmsko ali glasbeno zgoščenko. Če se hočemo malo poigrati z besedami, zelo gosta zgoščenska, tako, ki do zdaj ni bila še izumljena, v eni desetinki sekunde ni še nobena zgoščenska povedala toliko stvari, kot jih lahko poveje samo sanje.

Na misel mi prihaja še neka druga razlaga, kaj so sanje, na zelo preprost način so to razlagale že naše none, in sicer »da kdor sanja, ima že polno rit spanja.«

Toliko besed samo zato, da vam povem, kaj se mi je sanjalo pred nekaj leti.

Takratne sanje so me zanesle proč od naših krajev, tja, kjer ljudje niso govorili našega jezika, in za čudo sem se s temi ljudmi sporazumeval zelo dobro.

Znašel sem se na nekem velikem dvorišču, napolnjenim z

visokimi skladanicami lesa; kaj sem pri teh kupih lesa počenjal, ni težko uganiti, kot nekdanji mizar sem prav gotovo zbiral les za obdelavo in ga nakladal na neko tovorno vozilo. Iz stavbe, podobne seniku, so mi kolegi podajali deske in plohe, delo ni bilo lahko, vendar še kar prijetno.

Nenadoma, kot se za sanje spodobijo, se mi približa neznan človek, verjetno domačin tega kraja, zgedal je nekam čudno, kot da bi bil vaški čudak ali posebnež, takoj sem ga krstil za »Beppina«.

Ta človek, zdaj zame še »Beppino«, je nekaj pel, napev pesmi mi je bil domač, podoben neki naši narodni pesmi, lep glas je imel in sem potegnil za njim, besedila seveda nisem poznal, zato sem samo brundal in mu sledil čim bolj uglašeno.

»Beppino« je pel, čudovito je pel, kolegi so posedli po plohih in poslušali, sam, kot sem povedal,

sem se mu pridružil v basu, ker basist mora peti bas, tudi na smrtni postelji, če ima tam in ob svoji zadnji uri kaj zapeti.

Krasno sva se ujemala z »Beppinom« in sva pela, okoli naju so se zbirali ljudje. »Beppino« je bil čudovit, sam sem le prispeval svoj skromni delež. Odpela sva prvo, poslušalci so hoteli, naj še pojeva, in sva pela, zapela še drugo, tuti ta je uspela. Tedaj me je začelo skrbeti, da ne bo šlo tako gladko naprej, ne more vsaka pesem uspeti, niti v sanjah ne.

Prepričeval sem »Beppina«, naj pove svojim sovaščanom, da morava nehati, ker petje ne »rata« vsakokrat, glasba in petje, ki spada h glasbi, je nekaj različnega od drugih umetnosti, ki pustijo za sabo izdelek: slikar sliko, pisatelj knjigo itn. Glasba pride, je in že je ni več, lahko je še tako lepa, izginje, nekaj prijetnega ostane samo v naših dušah in spominu.

Fantje izpod Grmade na Pirčevem borjaču v Slivnem ob 35-letnici delovanja.

Kadar je galsba napisana, da oživi, mora biti izvajana, drugače ostane mrtva stvar in vsakič je drugačna, ker so drugi izvajalci in izvajalci so ljudje s takimi ali drugačnimi čustvi in razpoloženji.

»Beppino« me ni poslušal, on ni govoril je samo pel, pa sem skušal, namesto njega, to povedati ljudem. V tem bliskovitem času mi je »Beppino« ušel, slišal sem njegov glas že zelo daleč, klical sem ga, ni mi odgovoril, ker njegovo pravo ime ni bilo »Beppino«, odšel je v petju, kakor je v petju prišel.

Do tu sanje.

Kaj pa naši »Beppini«? Kar precej jih je okoli nas, moških in žensk, mladih in priletnih. Povsod so, po društvih in cerkvenih korih, pri nas se imenujejo drugače, pojejo pa ravno tako lepo kot tisti iz sanj.

Po navadi govorijo malo, samo pojejo in nič ne vprašajo, hvaležni že, če jih kdo pride poslušat. Večkrat so steber delovanja domačega društva svojega kraja ali vasi, dogaja se, da so prav pevci tisti, ki izrečejo, s pesmijo, edino slovensko besedo v javnosti pri marsikateri skupni prireditvi in ob raznih priložnostih.

Brez dvoma, naj kdo karkoli reče, spadamo med narode, ki jim pesem nekaj pomeni, celo pogovarjamo se z njo, vsaj do danes je bilo tako in zakaj ne bi bilo tako še naprej?

Kar nekateri predlagajo, češ naj pojejo samo najboljši zbori, ni najboljši predlog. Govorili so tudi o reprezentančnem zboru. Kakovost za nekatere in molk za vse ostale, cena je previsoka. Da bi sami sebi mašili usta ne pride v poštev, za to poskrbijo že drugi (kot so že).

Tukaj se sama od sebe ponuja primerjava s športnimi društvi in klubi, ki vsi skupaj skrbijo za športno kulturo naraščaja in s tem, zakaj ne, za bodoče vrhunske športnike, kar je popolnoma v redu.

Nič drugače ni s pevskimi društvi, ki širijo glasbeno kulturo in vzgajajo bodoče poklicne pevce in glasbenike. Marsikateri današnji pevec ali glasbenik je prvi stik z glasbo imel v domačem društvu ali v cerkvenem zboru.

Pri raznih proslavah (petje pred Narodnim domom, proslava na bazovski gmajni in še na drugih) so ravno ti tako imenovani »skromni« zbori, ki se prvi odzovejo na vsak klic za take pobude in množična prisotnost pevcev je zagotovljena, kar prav pride ravno predlagateljem kakovosti. (Se tega zavedajo? Dvomim.)

Pri vseh, pri najbolj skromnih pevskih skupinah je težnja in cilj lepše in boljše petje, kar je bistveno, drugo pride, če obstajajo pogoji, znanje, zborovodje, volja in nadarjenost pevcev in še marsikaj drugega.

Točkovanja na raznih tekmovanjih in priznanja, ki jih zbori prejema (tudi naši), se ne da načrtovati za pisalno mizo, za temi uspehi je trdo delo, veliko podarjenega časa, prizadevanja in ljubezni do dela in petja.

Mimo vsake kakovosti je pesem spremljala slovenski narod, v dobrem in v slabem, skozi vso njegovo zgodovino in ohranjala skupen spomin, ohranjala besedo in vse to, kar danes imenujemo slovenskost. Skratka, dala je in še daje velik doprinos za ohranjanje slovenske zavednosti, samo zarati tega, ker so glasbi dodane še besede.

Še bi lahko pisal o petju in žal tudi o nesrečnih predlogih, ki prihajajo od ljudi, ki o petju nič ne znajo in nič ne vejo. Njihovi predlogi to jasno povejo.

Zaenkrat zaključim z besedami Franceta Prešerna: »Pusti peti mojga slavca!«

Vladimir Kos

Velikemu Slovcu

*Antonu Martínu se s pesmijo sklonim:
Slovenec Slovcu se Tam veseli,
kjer ne izdelujejo plačanih kron
in slava nikdar se ne zruši v resnico.*

*Antonu Martínu vsa čast z Nebeščani!
Po slikah sodeč si bil mršav v obraz,
a zdaj si na veke med lepimi znan,
obljube Gospodove niso le fraze ...*

*Moči imaš več kot vsi naši veljaki!
Pomagaj nam! Zdaj ko je vsak državljan,
a vsak še ni stopil čez skupnostni prag
in dela le zase, morda še za stranko ...*

*Če Bog nam ne váruje naše države,
bo šla – kakor druge – v bodočnost pozab.
O, zvesti Slovenec, pomagaj z višav:
naj dobri so močni, močnejši od slabih.*

Primož Sturman

Spomini na Franca Jezo (3. del)

Po pričevanje o Francu Jezi smo se odpravili k Marku Tavčarju (1959), s katerim sta bila v začetku osemdesetih kolega pri slovenskih poročilih na deželnem sedežu RAI za Furlanijo Julijsko krajino, še prej pa na uredništvu Novega lista. Na Ulico Fabio Severo 7 je Tavčar začel zahajati že leta 1979, in sicer v slovenski programski oddelek. „Tedaj sem že sodeloval pri Novem listu, tako da sem Jezo videval v tej sredini,“ pravi Tavčar. Uredniški sestanki so po navadi potekali v radijskih prostorih. „Po letu 1981 sem začel redno sodelovati z Novim listom, istega leta so se pokazale potrebe po časnikarjih tudi pri slovenskih poročilih. Ker sem bil tedaj že publicist in v tistem hipu ni bilo nikogar, da bi nadomeščal odsotne, so to nalogo poverili meni.“ Tedaj je Tavčar stopil prvič v redakcijo. „Ker sem bil navajen pisati za tednik, je bilo prvo soočenje z radijsko obliko poročanja polno presenečenj. Spominjam se, da je Jeza imel v njej svoj kotiček s pisalnim strojem, kjer je bil od jutra dalje.“ Ob tistem sta bila še dva pisalna stroja; na enega od teh je časnikar pisal sam, na drugega pa je po navadi po njegovem nareku tipkala tajnica. „Nasproti te sobe so bili teleprinterji, ki so neprestano cel dan brneli.“ Prva Tavčarjeva izmena je bila po-

poldne, tako da je prišel v službo ob 12.30. „Najprej so mi povedali o različnih načinih pisanja, in sicer da je treba namesto pike uporabljati dve poševnici in podobne stvari. Na novice sem moral pisati uro, datum in naslov ter sešteti vrstice. V roke sem tistega dne dobil agencijsko vest, in sicer deželno kroniko, ter „velini“ – te so prihajale iz italijanskega uredništva – o nesreči in sindikalnem dogajanju.“ Ko se je Tavčar lotil pisanja, je kmalu obstal in ni vedel, kako bi si pomagal. Jeza je to njegovo zadrego opazil, zato je vstal ter mu priskočil na pomoč. „On je bil prvi, ki je posvečal pozornost temu, da je mlademu človeku, ki je pristopal k časnikarskemu poklicu, dal nekaj konkretnih navodil, kako se tej stvari streže.“ Tako je bil Tavčar z Jezo dnevno v stiku.

Jeza je prihajal v redakcijo okrog 8.30. Nato je prelistal časopise in tajnici narekoval pregled italijanskega tiska, ki je šel v eter ob 10. uri. „Šlo je za dnevno rubriko, v kateri je Jeza izpostavil aktualno temo in jo obdelal z različnih zornih kotov,“ pravi Tavčar. Po tem je izbral temo za poročila ob 13. uri in napisal aktualno vest, ki je bila po navadi vezana na socialno problematiko, šolstvo, mladino, otroke ali kulturo. „Spominjam se, da je nekega dne pisal o šolskih torbah, ki naj bi bile pretežke in ki jih otroci, ki obiskujejo prvi razred osnovne šole, zmorejo komaj nositi. Tedaj se je na radiu razvila debata, saj so nekateri kolegi, ki so urejali mladinski list, trdili, da to ni poseben problem.“

Jeza je ob uri kosila po navadi jedel ob pisalnem stroju, saj mu tedaj podjetje ni priznalo niti pravice, da bi šel jest v menzo. „Imel je sicer pogodbo za letoletno sodelovanje, ni pa bil nameščen. Ljudje, ki niso imeli rednega delovnega razmerja, tedaj niso imeli pravice do menze tako kot danes.“ V prvih popoldanskih urah je imel izbrano temo za kulturno kroniko. „Ta stran mu je bila še najbolj pri srcu. Izbral je teme, ki so bile vezane na slovensko kulturo, zgodovino, etnografijo. Spominjam se, kako je nekoč poročal o raziskavah, ki jih je opravljala hrvaška zgodovinarica Nada Klajić o celjskih grofih. Odkrila je

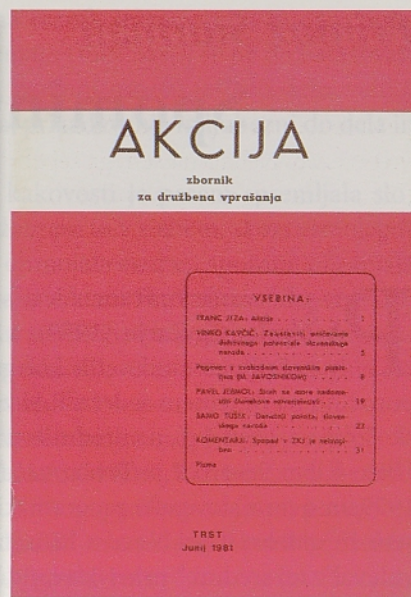
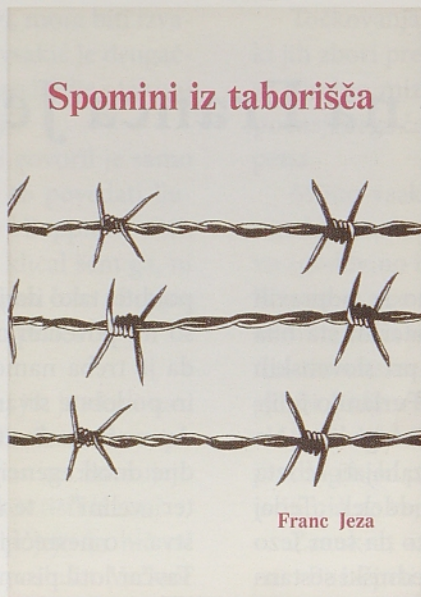
Franc Jeza v DSI.

več zanimivih arhivskih virov in je stvar jasno predstavila ter odprla nove poglede na to poglavje slovenske zgodovine.“ Jeza je te stvari rad spremljal, zato je temi posvetil veliko pozornost. V isti rubriki je nekoč polemiziral z Bogom Grafenauerjem, in sicer ob izidu njegovih knjig o slovenski zgodovini. Jeza mu je osporaval, da preveč sledi nemškemu zgodovinopisju in ni pozoren na druge poglede. „Spominjam se, kako sem mu nekoč omenil besedo 'jedno', ki je inačica besede gumno in ki sem jo nekoč slišal na Krasu. To je prostor pred hišo na dvorišču, na katerem se opravljajo kmečka dela. Jeza je iz te besede razvil celo jezikoslovno razpravo, s tem, da je potegnil na dan nemški slovar, Pleteršnika, švedski zgodovinski slovar ter našel besedo, ki je imela izvor v skandinavskih jezikih. Spet se je razvnel ob potrjevanju svoje teze, da smo Slovenci prišli iz Skandinavije in ne Zakarpatja.“

Jeza je posvečal veliko pozornost mladim. Vestno in natančno je poročal o mladinskih listih, o dijaškem listu Pot ali skavtskem glasilu Jambor. „O njih je pisal natančna in razčlenjena poročila ter tudi kritično pripominjal, ko se mu nekatere teze niso zdele zanimive ali točne. Dobro je recenziral tudi ciklostilirane liste,“ še dodaja Tavčar.

Po poročilih ob 17. uri je Jeza zopet sedel k pisalnemu stroju. „Najprej je poskrbel za radijski kolarček, in sicer za oni del, ki je bil namenjen obletnicam dneva (godovnikom in dogodkom). Imel je več zvezkov, v katere si je sproti zapisoval obletnice. Na žalost so se ti zvezki izgubili, in ko smo skušali na radiu spremeniti rubriko, po njegovi smrti jih nismo nikoli našli.“ Zvečer je Jeza pisal svoje stvari, nato je šel domov.

V času, ko je Tavčar nastopil službo na radiu, je Jeza izdajal svoje politične zbornike. „Z nekaterimi kolegi se je o tem pogovarjal, z mano pa ne, ker sem bil tedaj premlad. Nekateri so tudi pisali kaj za te zbornike, on pa je besedila predelal, ker ni želel, da bi UDBA ali kdorkoli drug prepoznal ljudi, ter jih tako zaščitil, saj se niso hoteli izpostaviti.“ Z Jezom je bilo zelo lahko začeti pogovor. Ko je imel čas, je človeka rad izzval in mu postavil vprašanje. Užival je v diskusiji, pogovarjal se je z ljudmi in včasih tudi

Jezovi Spomini iz Taborišča in zbornik Akcija.

polemiziral, seveda zelo meritorno in podkvano. „Diskusije so bile na dnevnem redu z Danilom Lovrečičem, Sašo Martelancem, Dragom Legišo. Vem, da dokler je bil živ Engelbert Besednjak, se je Jeza večkrat z njim dobival na uredniških sejah. Oba sta izhajala iz vodilnega krščansko-socialnega kroga, imela pa sta zelo vnete razprave, začeni s Kocbekom in drugimi podobnimi problemi, ki so se tedaj pojavljali v slovenskem prostoru.“

„Vsi smo vedeli, da se je Jeza zavzemal za samostojno Slovenijo. Nekega dne sem ga pospremil do tiskarne, in sicer ko je tiskal svoj predzadnji zbornik (*Akcija*, 1981, op. avt.). Na ulici sva klepetala, ko pa sva prišla do tiskarne, me je poslal dalje, češ da imam svoje delo.“ Ob torkih popoldan in sredah zjutraj je uredništvo hitelo delat *Novi list*, včasih je bilo treba na vrat na nos napisati nekatere stvari. „Na radio je prihajal stavec Dušan Švab, Jeza pa mu je ponudil časopis, sam pa je medtem z enim prstom hitro tipkal po pisalnem stroju,“ se spominja Tavčar.

„Ko smo pripravljali večje številke Novega lista, sem prihajal na radio kot gost, ker nisem bil vedno zaposlen. Tedaj mi je Jeza naročil, naj napišem kaj bolj literarnega, saj sam za to ni imel časa.“ Diskutirala sta o čem pisati, nato pa je Tavčar po njegovi spodbudi napisal fantazijsko zgodbo, in sicer o prvem božiču brata Gregoria Alasie iz Sommaripe v devinski cerkvi. „K sestavku sem dodal odlomek iz znane božične pesmi, ki je objavljena v njegovem italijansko-slovenskem slovarju.“ Stvar sta nato malce izpilila. „Nove sodelavce je vsekakor zelo rad spod-

bujal, delal pa je tudi intervjuje mlajšim ljudem,“ pravi Tavčar.

Ko je Franc Jeza zbolel, je Marko Tavčar služil vojaški rok, in sicer v Trstu. „Tako sem izvedel za njegovo bolezen. Nekajkrat sem ga šel obiskat.“ Jeza je tedaj ležal v stari bolnici. „Spoznal me je, a ni se spomnil, kako se imenujem.“ Ženi je rekel, da je prišel tistega dne na obisk ta mladi, saj je bil Tavčar najmlajši v redakciji. „Gospa Jeza je takoj razumela, da gre zame. Tudi na Opčinah sem ga nekajkrat obiskal, ko je že okreval doma.“ Na radio tedaj Jeza ni več hodil. Njegov status so skušali reševati s tem, da bi mu podjetje za njegova trud in delo vsaj nekaj izplačalo. Do podobnih poskusov je prihajalo že prej, a se je Jeza tega branil. Po posredovanju odgovornih mu je nato uspelo dobiti vsaj neko malenkost. „Jeseni 1983 sem ga obiskal na njegovem domu na Opčinah. Rekel mi je, da pospravlja svoje stvari. Dal mi je tudi izvod *Nove tlake slovenskega naroda*, ki je izšla petindvajset let poprej in ki je nisem še imel.“ Tavčar ga je spraševal o marsičem, Jeza pa je tedaj že izgubil velik del spomina. „Sedela sva na vrtu za njegovo hišo,“ se spominja.

„Ob njegovi smrti sem januarja 1984 v vojašnici prosil za dovoljenje, da bi šel na njegov pogreb. Večkrat sem nato obiskal gospo Jezo, zlasti tedaj, ko smo pripravljali izdajo knjige *Spomini iz taborišča*, in sicer na podlagi zapisov iz podlistkov, ki jih je objavljaval v Novem listu.“ Gospa Jeza je namreč želela, da bi stvar izšla v knjižni obliki. Tavčar je napisal uvod in stavcu nosil strani, ki jih je gospa pretipkala.

„Leta 1994 se je zgodil simpozij njemu v spomin. Drago Legiša, Miro Oppelt, jaz in še kdo iz Novega lista smo tedaj smatrali, da se mu je potrebno oddolžiti.“ Dogovorili so se s Slovensko prosveto in Krožkom za družbeno-politična vprašanja Virgil Šček. „Tedaj je prišlo na dan cel kup novih in zanimivih stvari, ki jih nisem vedel, med drugimi ta, da je pri sestavljanju knjige Nova tlaka slovenskega naroda zgodovinar Vlado Habjan pomagal Jezi s tem, da mu je posredoval statistično gradivo.“ Tavčarja pa je pritegnilo tudi pričevanje Frana Goljevška, ki je dejal, da je bil Jeza v dijaških letih že zelo kritičen in narodno zaveden. Tedaj so dijaki s ptujske gimnazije spremljali stanje na slovenskem, evropskem in svetovnem prizorišču. „Simpozij smo nato ponovili tudi na Ptujju, tam so namreč sodelovali Jezovi ptujski znanci, ki so nam razkrili še marsikatero zanimivost iz njegovega življenja.“

(dalje prihodnjič)

V SLOVENSKA OBZORJA IN ČEZ

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da je v fari Dobropolju na Dolenjskem, od katere je revolucija terjala največ krvi, na tamkajšnji farni spominski plošči vklesanih kar 286 imen iz 14 vasi dobropoljske župnije ...
- da so v Sloveniji pri Krškem odkrili novo veliko grobišče z več kot dva tisoč trupli verjetno nemških vojnih ujetnikov, ki jih Nemci v svojih vojnih statistikah tudi pogrešajo ...
- da je najobsežnejšo in najbolj dokumentirano biografijo (500 strani) zdaj beatificirane dolenjskega študenta Alojzija Grozdetta po dolgih raziskavah, ko je bila marsikje zavržena, napisala Neslovenka, Srbkinja, poročena s Slovencem, Milanka Dragar...
- da je ista Milanka Dragar, ki ji je bilo za omenjeno biografijo izhodišče knjiga, ki jo je med vojno, leta 1944, objavil teološki profesor dr. Anton Strle, napisala tudi dve knjigi o njem: o svojem poznanstvu z njim in knjigo pričevanj o njem, na podlagi česar je ljubljanska nadškofija uvedla zanj svetniški postopek ...
- da so slovenski naravoslovci prišli do spoznanja, da je bil doslej v gozdovih Slovenije, ki so bogati s klopi, nevaren vsak peti klop, zadnji čas pa da je nevaren vsak tretji ...
- da se neki klanec pri Postojni imenuje po generalu Svetozarju Borojeviću, ki se je tam sprehajal, ko je na tamkajšnjem komandnem mestu kot poveljnik soške fronte zadržal Italijane, da niso prodrli v Slovenijo, in šli proti Dunaju, kjer naj bi se po svojem načrtu srečali z Rusi ...
- da je pri Celovski Mohorjevi družbi Igor Omerza, ki je izdal znano knjigo o Kocbekovi aferi iz l. 1975, objavil napeto knjigo z naslovom »Od Belcev do Velikovca« o Slovcu, povojnem izseljencu Janezu Toplišku, ki si je zamislil zrušitev komunističnega sistema v Sloveniji s silo, pa je postal žrtev njegove tajne policije Udbe ...

Renato Podbersič ml.

Rožnovenska nedelja

Že štiristo štirideset let na prvo nedeljo v oktobru obhajamo praznik sv. rožnega venca oz. rožnovenske Matere božje, zato to nedeljo imenujemo rožnovenska. Čeprav morda zveni nekoliko staromodno, ima rožnovenska nedelja zgodovinski pridih. Ime je določil tedanji papež Pij V. (dominikanec Michele Ghislieri, papež v letih 1566–1572) v spomin na zmagovito bitko združenih krščanskih sil proti Turkom pri Lepantu leta 1571.

V drugi polovici 16. stoletja sta si v južni Evropi stali nasproti dve velesili, ki sta se borili za prevlado na tem prostoru. Avstrijski Habsburžani so na mejah svojega cesarstva poskušali zaustaviti prodiranje turške oz. otomanske vojske proti srcu Evrope. Po uničujoči bitki pri Mohaču na južnem Ogrskem leta 1526 in posledično prvem obleganju Dunaja leta 1529 se je zdelo, da Turkov nihče več ne more ustaviti. Krščanska Evropa je bila politično in vojaško razdeljena ter skregana, širom stare celine so divjale verske vojne kot posledica reformacije. Muslimanski Turki so izkoriščali to krščansko neenotnost. Ogrožali so strateški otok Malta sredi Sredozemlja, ki pa so ga malteški vitezi uspeli obraniti. V začetku avgusta 1571 so se Turki dokončno polastili beneškega Cipra, zadnje krščanske trdnjave v vzhodnem Sredozemlju. Zdelo se je, da je končno prišel čas za skupni nastop krščanske Evrope proti osvajalcem. Papež Pij V. je preko svojih odposlancev sprte evropske vladarje poskušal prepričati v nujnost skupnega nastopa, krščansko ljudstvo pa je pozval k molitvi rožnega venca, da bi si izprosili pomoč Matere božje. Sklenjena je bila »Sveta liga« oz. koalicija krščanskih držav, za poveljnika pa je bil imenovan don Juan Avstrijski, nezakonski sin nemškega cesarja Karla V. Habsburškega. Poveljniku je uspelo zbrati velikansko floto več kot 200 galej, dobro oboroženih z gibljivimi topovi. Nasproti mu je stal Ali Paša, vrhovni poveljnik otomanske flote, ki je štela skoraj 230 galej, ki pa so zaoštrajale v topovski oborožitvi.

Do odločilne bitke je prišlo 7. oktobra 1571 pri Lepantu v Korintskem zalivu. Floti »Svete lige« se je po robu postavila nekoliko močnejša, a zastarela turška flota. Na krščanski strani se je borilo okoli 85.000 vojakov in veslačev, Turki pa so v boj poslali skoraj 100.000 mož. Izid bitke je bil za združeno krščansko ladjevje presenetljivo ugo-

den, Turki so bili uničujoče poraženi. Bitka je trajala nekaj ur in v tem času je bilo 113 turških galej potopljenih, 117 pa zajetih. Ob tem je bilo osvobojeno večje število krščanskih veslačev, ki so kot sužnji poganjali turške galeje. Kronisti bitke opisujejo, da je morje pordečelo od krvi več kot 30.000 žrtev spopada.

Spopad pri Lepantu velja za eno največjih pomorskih bitk v zgodovini človeštva in zadnji pomorski spopad, kjer so se borile le galeje – ladje na vesla. Pomenil je prvo veliko zmago nad Turki. Po Evropi je zavladalo veliko veselje. Na žalost je krščanska Evropa kmalu pozabila na enotnost, ki je pripeljala do zmage. Hitro so se obnovile stare zamere in tudi spopadi. Verjetno si nihče v krščanskih deželah ni znal niti predstavljati uničujočih posledic, ki bi jih prinesla morebitna turška zmaga pri Lepantu. Turki so si po bitki in porazu na morju sicer hitro opomogli ter še dobrih sto let na kopnem ogrožali Evropo.

Papež Pij V. je bil navdušen nad krščansko zmago, toda žalostila ga je neenotnost krščanskih vladarjev, ki zmage pri Lepantu niso znali bolje izkoristiti za odpravo turške nevarnosti. Sicer je papež Pij V. že kmalu po zmagi za vso Cerkev uvedel praznik Marije Zmagovalke (Madonna della Vittoria), dokončno podobo prazniku pa je namenil njegov naslednik papež Gregor XIII. s praznikom rožnovenske Matere božje (Madonna del Rosario). Papež Pij V., ta svetniški in učeni mož, je umrl 1. maja 1572, štejemo pa ga med pomembne reformne papeže novejšega časa.

Na Slovenskem je kar nekaj, predvsem podružničnih cerkva, posvečenih Rožnovenski Materi božji, med večjimi izpostavimo tisto v Gornjem Logatcu, na Primorskem pa še posebej moderno župnijsko cerkev v Portorožu. Čeprav je omenjeni patrocinijski v Italiji precej razširjen, ga v zamejstvu ne najdemo.

Bitka pri Lepantu, avtor: H. Letter, pozno 16. stoletje, National Maritime Museum, London

Lipe Kosec v pričevanju Saše Rudolfa

Lipe Kosec je res bil, kot uvodoma poudarja avtorica Lida Turk, tako vandrovec kot orjunaš, tako narodni revolucionar kot tigrovec pa še dekorater in marsikaj drugega, vendar pa predvsem Slovenec, v najboljšem in najlepšem pomenu besede, obenem pa kar se da skromen človek. Za narod je bil pripravljen žrtvovati vse, tudi življenje, saj je resnično čudež, da je dosegel tako častljivo starost, ko pa je bil nešteto krat v življenjski nevarnosti in je njegov organizem uspešno premagal celo vrsto hudih bolezni. In čeprav je bilo njegovo življenje kar se da razburkano, nam v pripovedi prikaže tudi najbolj razburljive dogodke kot nekaj normalnega, svoje vloge ne poveličuje, prav obratno.

Nehote se zato pojavi vprašanje: ali je Lipe res vse to, kar pripoveduje, tudi doživel, ali pa ni v poznih letih svojega življenja realnost pomešal s fantazijo. Kolikor sem ga kot najstnik lahko spoznal, bi dejal, da si ničesar ni izmislil, ničesar dodal, pač pa da je mnogo stvari zamolčal, predvsem o Orjuni, vdiranju v italijanski konzulat, prenašanju orožja, sabotažah, sodelovanju v NOB. Jasno nam mora biti, da je Kosec pripovedoval to, kar beremo v knjigi, v času enostrankarskega sistema (1987), ko je bil Tomaž Ertl (12 let je vodil službo državne varnosti) republiški sekretar za notranje zadeve, Mitja Ribičič pa je še vedno imel pomembno vlogo pri odločanju o vseh zaupnih zadevah. Prisiljevanje v ovadustvo je bilo v tistih letih eno izmed najpogostejše uporabljenih metod Udbe. Kosec je bil prav zaradi tega v intervjuju, in to za tržaški radio, ki ga je režim smatral za sovražni medij, zelo zadržan. O Braniboru, TIGR-u in vohunstvu za francosko in angleško tajno službo je govoril le na splošno, da ne bi povzročil težave nekdanjim soborcem, prijateljem in tovarišem.

Spoznal sem ga v 50-ih letih, ko so mu tedanje oblasti le izdale potni list in je prišel v Trst k nam na obisk. Že na vratih je očetu razkril, da bo o obisku moral podrobno poročati Udbi. Spominjam se ga kot izrednega govornika, pripovedoval je še in še, tako da sva ga po večerji s sestro poslušala z odprtimi usti. Govoril je o svojih potovanjih, vandranih, o brunarici, ki si jo je zgradil v Gorjah, kjer so v tistih letih še rezljali pipe za tobak, ostalih argumentov pa se ni dotikal. Potem smo šli spat, nenavadno pa mama k

sorodnici, oče pa z Lipetom v zakonsko sobo, ker sta si imela še marsikaj zaupnega povedati. Lipe se je vrnil k nam še nekajkrat, ko je pripovedoval o svojem delu v gledališču, pa tudi o ženinem poslu, na domu v Rožni dolini so izdelovali sodavico in jo nato razvažali po restavracijah in gostilnah. Spoznal sem tudi njegovo starejšo hčerko Marjano, večkrat je prišla v Trst, tudi po očetovi smrti leta 1962, nato pa se je poročila v Celovec, kjer je umrla v prometni nesreči.

Narodnjakom, ki so se rodili ob koncu 19. stoletja je usoda namenila skoraj paralelno življenje. Lipe se je rodil v Ljubljani leta 1895, moj oče pa na Vrbačah tri leta kasneje. Oba sta imela opravka z avstrijsko policijo, oba sta bila med prvo svetovno vojno v Galiciji – preživela kolero, tifus, pljučnico in še marsikaj. Po vojni sta se oba pridružila Maistrovim borcem in bila poslana na Koroško: Lipe v Podklošter z Lavričevim bataljonom, moj oče v Št. Jakob v Rožu z Martinčičevim bataljonom.

Kosec je Lidi povedal, kako so na praznik Sv. Treh Kraljev 1919 imeli v Podkloštru praznik, ki se je zavlekel pozno v noč, proti jutru pa so zaslišali strele, bili so obkoljeni. Nemec z belo zastavo jih je pozval naj se predajo, kar so tudi storili, saj niso imeli drugega izhoda. Odpeljali so jih v Špital ob Dravi, od koder je zbežal, se vrnil v Ljubljano, nakar se je znova vrnil v boj za Koroško.

Moj oče pa je v dnevnik zapisal: 7. januarja so Nemci brzojavno poslali ultimatum, ki ga slovenska vojska ni sprejela. Sledil je topniški napad, ki so ga Slovenci odbili, vendar so se morali umakniti, ker je bila sovražnikova premoč tako v orožju kot močeh očitna. Po enajsturnem maršu so se sredi snega, dežja in ledu na smrt utrujeni prebili v Železno kaplo. 35 Slovencev in 18 Srbov so nastanili v osnovni šoli.

Januarja 1929 je moj oče zbežal pred fašistično tiralicco iz Gorice v Ljubljano, kjer se je povezal z ostalimi primorskimi begunci, tigrovci in orjunaši.

V sodelovanju z lektorjem angleščine na ljubljanski univerzi, Lawrecensonom, ki je bil agent Secret Servica, je v zameno za facsimile tajnih listin iz italijanskega konzulata moj oče zahteval od Angležev orožje, razstrelivo, radijske oddajnike in propagandni material, kar so nato pretihotapili v Julijsko krajino. Eno izmed skladišč je bilo tik ob moji rojstni hiši v

Ljubljani, na Medvedovi cesti, ki ga je leta 1941 prevzelo partizansko poveljstvo. Tu so do januarja 1944 izdelovali bombe za atentate, popravljali orožje in skladiščili tiskarske potrebščine. Plošča na novi moderni stavbi spominja na obdobje iz NOB, ne omenja pa tigrovskega skladišča

Iz arhivov angleške tajne službe, ki mi jih je posredoval prof. Jože Pirjevec, je razvidno, da so preko Kosca, ki je prepisoval in prefotografiral cel kup zaupnih dokumentov na italijanskem konzulatu v Ljubljani, zvedeli, da hrani italijansko vojaško poveljstvo v Vidmu seznam ljudi, ki so tihotapili protifašistično in jugoslovansko propagando iz Jugoslavije v Italijo. Na seznamu je bil tudi solastnik ljubljanskega dnevnika Jutro, Brezigar.

In ko smo že pri italijanskem konzulatu v Ljubljani: Kosec minimizira podvig, nič posebnega naj ne bi bilo vdreti v prostore konzulata, češ, ključavnice so bile čisto navadne, le stari parketi so pokali, ko smo po njih hodili.

Dokaj bolj nevarno se je zdelo Radu Bordonu, srednješolcu, ki se je udeležil kar nekaj vdorov v konzulat. Rodil se je v Trstu leta 1915, njegovi pa so se pred fašizmom zatekli v Jugoslavijo. Pesnika, pisatelja in kasnejšega urednika celjske Mohorjeve družbe sem spoznal sredi 60-ih let na koncertu zbora »Jacobus Gallus« pod vodstvom Ubalda Vrabca v prostorih Glasbene Matice v Ulici Ruggero Manna. Še ne 15-letnemu so tigrovci in člani Branibora zaupali nalogo, da je splezal skozi okno in jim nato odprl vhodna vrata. Ni me bilo strah – mi je povedal – saj je šlo le za pobalinsko dejanje plezanja skozi okno, šele ko so me postavili za stražo na Erjavčevi, sem pričel razmišljati in spoznal sem, da bi me lahko prijeli ne le kot tatu, pač pa kot špijona. Morda so me izbrali prav, ker sem bil mladoleten in bi me ne mogli obsoditi.

Z Lipetom je moj oče tesno sodeloval tudi pri atentatih na železnice na Koroškem v zadnjih mesecih 1939 in na začetku 1940, nakar je pred nemško tiralico najprej zbežal v Beograd, kjer je Ela Potočnik skrivala Bertija Rejca in skrbel za njega v vseh ozirih. Svojo protinacistično dejavnost je drago plačala. Nemci so jo aretirali in zverinsko mučili. Po vojni se je naselila v Piranu, kjer je za najmlajše ustanovila pravljnični kotiček v knjižnici, in s svojo skromno učiteljsko pokojnino vzdrževala tri sirote. Pri piranskih otrocih je bila znana kot legendarna teta Ela. Čeprav ji je oblast pokazala hrbet, Berti pa se je po vojni v Ljubljani po-

ročil, ni nikomur ničesar zamerila, še manj pa očitala. Večkrat je bila pri nas na obisku, iz Pirana je prišla z avtobusom do Senenega trga, nato pa peš po Ulici Commerciale vse do naše hiše na Verniellisu. Lutko, tako je klicala mojega očeta, ji je moral v podrobnostih povedati, kako je bilo v Egiptu in vsej Afriki, kjer je zbiral Primorce, italijanske ujetnike, in jih izvežbal v posebne oddelke za osvoboditev domovine.

Lipeta sem zadnjič videl v Domu ostarelih 4. maja 1995, na dan 33-letnice očetove smrti. Utrujen je bil zaradi obiskov ob stoletnici, ki jo je praznoval pet dni prej, zato sem se

tudi hitro poslovil. Pa tudi v Trst se mi je mudilo, saj je 1. maja startal slovenski televizijski dnevnik in smo bili še v eksperimentalni fazi.

Vse to je zdaj že zgodovina, ki je, če verjamemo Jamesu Joycu, mora, iz katere se je težko prebuditi, ali pa, kot trdi perujski Nobelovec Mario Vargas Llosa, ki je bil pred nedavnim gost Fabia Fazia na tretji mreži Rai, nekaj povsem drugačnega od patetične zgodovine, ki nam jo ponujajo v šoli. Zgodovina po njegovem ni prikaz tega, kar se je zgodilo, pač pa to, kar je bilo napisano, kajti zgodovino piše zmagovallec, zato je nujno subjektivna, pa naj bo prikazana na podlagi dokumentov, ki jih zmagovallec sam izbira, ali pa pričevanj, zbranih desetletja po dogajanju, ki niso le subjektivna, pač pa mnogokrat nehote olepšana v spominu pričevalca. Brskati po preteklosti je vsekakor čudovito, pustolovsko potovanje v odkrivanju novih virov, ki jih je treba urediti in interpretirati. Zgodovina je skrivnost: mešanica hrepenenj, zarot, grozot, upanj, navdušenja, strahot, je usoda in naključnost, skupek želja in pričakovanja. Zgodovina je hotenje po premagovanju človeške betežnosti, naš spomenik, ki nas bo preživel in je torej ena možnih oblik naše nesmrtnosti. Prav zaradi tega zgodovina ne more biti eksaktna veda: v zgodovini ni nič dokončnega, saj eno samo novo odkritje, en sam nov pogled na zgodovinski dogodek postavi na kocko dejstva, na katera smo prisegali desetletja ali celo stoletja.

Zgodbe Lipeta Kosca so prav gotovo del vsega tega, kot so del naše skupne zgodovine, ki je odločilno vplivala na današnje dogajanje (brez njih bi še vedno živel v rapalskih mejah), zgodbe naših znanih in manj znanih rodoljubov, ki so se bili pripravljeno žrtvovati za domovino.

Mira Cencič

Zbor svečnikov sv. Pavla

Devetdeset let je že minilo, kar je bilo obnovljeno združenje primorskih duhovnikov Zbor svečnikov sv. Pavla, ki je v času fašizma in po njem odigralo izjemno narodnoobrambno vlogo. Premalo se zavedamo pomena te organizacije, saj v zgodovinskih učbenikih ne zasledimo niti besede o narodnoobrambnem delovanju primorske duhovščine v najhujših letih življenja Primorcev.

Svojo organizirano obrambno dejavnost so duhovniki imeli že v avstrijskih časih. Leta 1899 so se povezali v svoji stanovski organizaciji, ki so jo poimenovali Zbor svečnikov sv. Pavla in je vključevala tudi duhovnike iz hrvaške Istre, saj je bila narodna ogroženost vseskozi prisotna ob zahodni meji, zlasti v narodnostno mešanih mestih Trstu in Gorici.

Slovenski duhovniki so imeli v narodni zgodovini pomembno mesto pri izgradnji narodne kulture in zavesti. Njihovo delo je bilo očitno na vseh področjih. Zato so takoj po koncu prve svetovne vojne, ob italijanski vojaški zasedbi slovenskega ozemlja, nove oblasti obračunavale z njimi in slabile njihovo moč z izgoni in deportacijami. Izgnanih je bilo okrog 150 škofijskih in 77 redovnih duhovnikov. Na silo je moral zapustiti tržaško škofijo škof Andrej Karlin, ker je bil po rodu Slovenec. Oblasti so zavrnilo prošnjo za državljanstvo vsem tistim, ki niso bili rojeni v Julijski krajini. Tako se je v letih 1918–1928 zmanjšalo število duhovnikov od 500 na 272. Ogroženost je bila čedalje večja.

Obnoveitev Zbora po končani svetovni vojni

V narodnoobrambne namene so duhovniki na pobudo Ignacija Valentinčiča, Virgilija Ščeka in Antona Požarja (1861–1933) ter s pristankom goriškega nadškofa Sedeja leta 1920 oživili delovanje Zbora svečnikov svetega Pavla, ki je med vojno zamrlo. Organizacija je tako kot v avstrijskih časih povezovala duhovnike slovenske in hrvaške narodnosti na Tržaškem, Goriškem in v Istri.

Že dva meseca po obnovitvi delovanja je Zbor poslal papežu spomenico, v kateri so člani zahtevali posebno slovansko škofijo za slovenske in hrvaške pokrajine pod Italijo. Tudi čedajski dekan Liva je poslal papežu podoben predlog, kjer se je zavzemal za posebno škofijo, ki bi povezovala Beneške Slovence in Posočje.

Zbor svečnikov se je večkrat sestajal in izdajal svoj Zbornik. Primorski duhovniki, povezani v tem zboru,

so se upirali vsem tistim ukazom rimske posvetne in cerkvene oblasti, ki niso bili v skladu z evangeljskim naukom in temeljnimi človekovimi pravicami. Tako so preprečevali prodor fašistične politike v Cerkev, ohranjali pri verouku in bogoslužju slovenski jezik in skrbeli za narodnozavedni naraščaj duhovnikov in laičnih intelektualcev.

Sodelovanje Zbora svečnikov sv. Pavla s Krščansko socialno organizacijo

Delovanje Zbora svečnikov sv. Pavla je bilo prepleteno z delovanjem Krščansko socialne organizacije, katoliškega krila Političnega društva Edinost, ki je imelo od leta 1923 svoj sedež v Gorici. Tega leta se je namreč skupno liberalno-krščansko socialno politično društvo Edinost razcepilo, vendar nastopalo enotno glede narodnih zadev. V Trstu je ostal sedež liberalnega krila, medtem ko je krščansko socialno krilo s posebno vneto delovalo na Goriškem, a vključevalo je tudi krščanske socialce s Tržaškega in iz Istre.

Duhovniki, člani Zbora, so vneto sodelovali pri obnovi široke mreže krščansko socialnih organizacij, ki so delovale po Krekovem socialno političnem načrtu. Odsek za šolstvo je skrbel za verski pouk v materinščini, dijaška zveza je skrbel za vzgojo narodnozavedne cerkvene in posvetne inteligence. Politični odsek je vzdrževal stike z društvom Edinost in sodeloval pri gospodarski dejavnosti. Kulturni odsek pa je imel pomembno vlogo pri oživljanju društvenega življenja. Prosvetna zveza je leta 1926 štela 131 prosvetnih društev, 118 pevskih zborov, 96 dramskih in 95 telovadnih krožkov. Pomembne zasluge za oživljanje kulturne dejavnosti je imel Filip Terčelj. Založba GMD je imela 15.000 članov. Katoliška knjigarna in tiskarsko društvo sta izdala preko 1.000 knjig. Skrb za gospodarstvo se je izražala v trdni Zadrugi zvezi, ki je vključevala 170 zadrug: denarnih, trgovskih, proizvodnih, mlekarskih, vinarskih in obrtniških. Izhajali so tudi Gospodarski list in glasila Novi list, Družina, Mali list in Istrski list.

Pod udarci fašizma se je proti koncu 30. let sesula gospodarska in kulturna krščansko socialna dejavnost. Liberalna mreža, ki je bila šibkejša, se je zrušila že prej, predvsem zaradi bolj odkritih nastopov in prevlade laičnih izobražencev, ki so morali emigrirati ali pa so se znašli v zaporih. Oblast je hotela dosledno uveljaviti svoje načelo: »V Italiji žive le Italijani.« Trudila se je

Od leve: Albin Kjuder (1893–1967) in Ivo Juvančič (1899–1985).

uničiti vse, kar je bilo slovenskega. Na ozemlju slovenskega Primorja je ostalo le 50 odvetnikov in 15 zdravnikov, izgubo vodilnega kulturnega sloja in pomanjkanje intelektualcev pa je do neke mere nadomestila duhovščina. Na Primorskem je delovalo 272 duhovnikov z akademsko izobrazbo, ki so bili stalno v stiku s svojim ljudstvom in jih oblast ni mogla premakniti.

Po poitalijančenju šolstva in prepovedi uporabe slovenskega jezika v javnosti je oblast želela odpraviti še slovenski verouk. Ukaze civilne oblasti, naj bi se verouk poučeval v šoli v italijanskem jeziku, je podpiral tudi Vatikan, saj so nekateri njegovi predstavniki menili, da drugorodci, ki se dovolj naučijo italijanskega jezika, nimajo pravice do verouka v materinščini. Temu so se duhovniki v Zvezi svečenikov sv. Pavla odločno uprli. Opora njihovim temeljnim odločitvam so bila navodila nadškofa Sedeja, ki jih je oblikoval v sodelovanju s tržaškim škofom Fogarjem in puljskim škofom, »Normae«, v katerih je bila ukazana raba domačega jezika pri verouku po načelu: verouk v jeziku, ki ga govori družina. Tako so slovenski duhovniki na zboru leta 1928 sprejeli sklep, da ne bodo poučevali slovenskih otrok verouka v tujem jeziku. S tem so se odpovedali tudi šolskim plačam. Verouk, ki so ga

poučevali v cerkvah in župniščih, je bil edini pouk v slovenskem jeziku. Pri cerkvenih obredih pa so ubranili slovensko molitev, pridige in petje, medtem ko je bila pri obredih zunaj cerkva uporaba slovenskega jezika prepovedana leta 1932. Procesije so od takrat potekale nemo.

Poskus ustanovitve organizacije slovenskih duhovnikov v Slovenski Benečiji

Povezali so se tudi duhovniki v Slovenski Benečiji. Konec leta 1919 je kaplan Blasutig (Alojz Blazutič) z Matajurja dal pobudo za organizacijo slovenskih duhovnikov, ki je bila ustoličena na zgodovinskem zborovanju novembra 1920. Vodstvene naloge so prevzeli kaplani Moncaro (Božo Monkar) iz Čel, Cuffolo (Anton Kufol) iz Laz in Guion (Ivan Gujon) iz Ažle. Združenje so poimenovali Zveza sv. Marka in pripravili statut, ki je imel 15 členov. Najpomembnejša določila so bila: spodbujati in pomagati pri vsaki priložnosti za versko in socialno korist svojega naroda; redni člani so lahko samo duhovniki iz videmske nadškofije, ki znajo slovenski jezik; delovanje je tajno in tajnost je obvezna za vse člane. Organizacija ni mogla zaživeti. V prepričanju, da so storili pomembno in koristno nalogo, so statut poslali nadškofu. Ta se je obrnil po nasvet v Vatikan in

pri tem navedel tudi svoja stališča. Odgovor iz Rima je sporočil, da ni koristno organizirati združenja po jeziku, saj so duhovniki celovita enota pod vodstvom enega škofa in je treba odpraviti vse, kar ne prispeva k enotnosti. Slovenski duhovniki v Benečiji so potem delovali narodnoobrambno brez formalne organizacije. Pogumno in enotno so branili svoj jezik, toda ubraniti ga niso mogli. Leta 1933 so se morali ukloniti zahtevi po italijanskem verouku in molitvah, petju in pridigah v italijanščini po njihovih cerkvah.

Delovanje primorskih duhovnikov v okviru Tajne krščansko socialne organizacije

Tajno delovanje primorskih duhovnikov se je začelo okrog leta 1930, ko legalne oblike niso bile več mogoče. Leta 1928 je bilo prepovedano društvo Edinost. Z legalnim delovanjem je moralo prenehati tudi njegovo katoliško krilo, Krščansko socialna organizacija.

Razmere so se vedno bolj zaostrovale. Konkordat – sporazum med Cerkvijo in državo – je zmanjšal možnosti za delovanje Zbora in ošibil moč krajevnih škofij pri zaščiti katoliških gibanj.

Fašistične oblasti so s svojo gosto mrežo ovaduhov zaznale, da so duhovniki največja ovira uresničevanja njihovega raznarodovalnega načrta. Nadaljevali so s preganjanjem. Marca 1931 je fašistično glasilo *Il Popolo di Trieste* odločno zahtevalo izgon vseh slovenskih duhovnikov. Fašistična oblast je pritiskala na Vatikan in izsilila odstop goriškega nadškofa Sedeja (1931) in za njim še tržaškega škofa Fogarja (1937). Duhovniki so tako izgubili zadnjo oporo v cerkveni hierarhiji, a poguma niso izgubili.

Država je vedno bolj odločno posegala v Cerkev. Pritiski fašizma in popuščanje Vatikana so radikalni-

zirali delovanje duhovnikov. Znašli so se v osebni stiski, saj je šlo za upor državi in Cerkvi za obrambo evangelijskega nauka in narodnih ter človekovih pravic. Odločitev je bila trdna: držati se naravnega prava in stoletnega katoliškega izročila, pripravljeno trpeti preganjanje in mučeništvo, da bi ne izdali katoliških načel in narodnih vrednot.

Zbor svečnikov sv. Pavla, ki je deloval vseskozi na meji prepovedanega, se je postopoma stapljal z ostanki krščansko socialne organizacije in ilegalno deloval kot Tajna krščansko socialna organizacija. Pol laična in pol cerkvena organizacija je imela velike prednosti pred politično organizacijo. Tako kot Zbor svečnikov je obsegala Tržaško, Goriško in Istro. Vodili so jo laični katoliško usmerjeni intelektualci in duhovniki. Laični voditelji organizacije v Gorici so bili poleg politika in časnikarja Engelberta Besednjaka še pravnik Josip Bitežnik, Janko Kralj, Polde Kemperle, Vladimir Glaser in Teofil Simčič; profesorja Rado Bednarik in Anton Kacin; agronoma ing. Josip Rustja in ing. Franc Pegan ter podjetnik Tonca Vuk. Vodilni duhovniki pa so bili na Goriškem Anton Rutar, Jože Abram, Stanko Stanič, Mirko Brumat in Ivan Rejec, na Tržaškem pa Virgil Šček, Andrej Gabrovšek, Božo Milanović (istrski Hrvat), Albin Kjuder in Anton Požar (1912–1996).

Primorska duhovščina je bila v posebnem položaju, saj jo je potiskal na rob tudi Vatikan, zlasti z nastopom škofijskega administratorja Sirottija v Gorici. Zaradi takega razvoja so izginjale idejne razlike med duhovščino. Temu so sledili njihovi enotni nastopi – izginjala je med njimi tudi poslušnost do cerkvene hierarhije in lojalnost do države. V katolicizmu na Primorskem ni bilo dveh smeri. Bili so bolj umirjeni (Jakob Ukmar, Janko Kralj) in bolj radikalni (Virgil Šček, Anton Rutar, Ivo Juvančič, Ivan Rejec).

Primorski duhovniki so delovali enotno, da bi se kot narod ohranili. Upirali so se rimski cerkveni in posvetni oblasti. Opravičilo za svoj upor in antifašizem so našli v nauku Tomaža Akvinskega, ki je zagovarjal upor proti tiranom. Njihovo delovanje je bilo samostojno, neodvisno in nepovezano s Cerkvijo na Slovenskem.

Duhovniki so bili iskreni in neupogljivi oznanjevalci evangelijske resnice in pravice do materinega jezika, bili so zvesti sinovi katoliške Cerkve in svojega naroda. V tej svoji vnemi so se v tajni organizaciji zavestno in odločno uprli zakonom države, za kar je bilo po zakonu o zaščiti države predvideno

najmanj 5-10 let zapora. Toda fašistična policija organizacije ni nikoli odkrila, preganjani so bili le posamezni duhovniki in kaznovani s policijskimi ukrepi. Duhovnike so nadzirali, zasliševali, prejeli so opomine, postavljeni so bili pod policijski nadzor in konfinirani.

Fašizem, ki je primorske Slovence obsodil na smrt, je sprožil v njih duha samoohranitve in odpornosti, tihi odpor in tudi odkriti boj že veliko let pred nastopom raznih osvobodilnih gibanj na svetu. Zavzemali so se za ohranitev slovenske narodne kulture in njenih bistvenih sestavin, ki sta vernost in narodnost. Izbira ilegalnega boja je bila edina pot, vendar so se zavzemali za odpor brez terorizma in tistih oblik delovanja, zaradi katerih bi ljudstvo trpelo. Odpor duhovnikov zoper fašizem torej ni bil odpor oborožene vstaje, revolucije, uporaba sile za zrušenje fašistične vladavine v Italiji, temveč boj duha in moralne sile za ohranitev fizičnega obstoja in narodne samobitnosti slovenske in hrvaške manjšine, ki ju je ogrožala načrtna asimilacija in italijanizacija dežele. Šlo pa je tudi za to, da se varuje svoboda Cerkve pri oznanjanju evangelijske resnice v narodnem jeziku, da se spoštujejo verske in npravne vrednote in da se ohrani tisto, kar je z velikimi žrtvami zgradilo ljudstvo. Šlo je torej za zvestobo Bogu in narodu, »za ohranitev pristno slovenskega verskega obraza«, kot je zapisal duhovnik Rudolf Klinec. Ta naj bi omogočal dolgotrajno vztrajanje pod okupacijo v upanju na združitev vseh Slovencev.

Pri duhovnikih sta bila prisotna odločen iredentizem in vera v zedinjeno Slovenijo. Skrbeli so tudi za Slovensko Benečijo, Rezijo, Koroško in verjeli, da je združitev samo vprašanje časa. Čakali so na to ob vsakem meddržavnem konfliktu Italije. Organizacija se je priznavala k jugoslovanski državni ideji in se naslanjala na krščanska in demokratična načela. Cilj je bil zrušiti ob polomu fašizma vse postojanke, ki jih je postavil italijanski nacionalizem na našem ozemlju. Zadali so si naslednje naloge: skrbeti za vzgojo duhovniškega naraščaja in laičnih razumnikov, podeželskih zaupnikov, za šolo za domačim ognjiščem, za vzgojo deklet v verskem in narodnem duhu, za stike z izseljenci, razseljenci in vojaki, za vzgojo organistov, za slovenski legalni in

Od leve: Andrej Gabrovšek (1891–1955), Ciril Sedej (1888–1968) in Anton Požar (1912–1996).

Levo: Anton Požar (1861–1933);
desno: Virgilij Šček (1889–1948).

ilegalni tisk, za propagando doma in v inozemstvu, za stike z oblastjo v državi in za organiziranje združenj.

Ustroj organizacije

Organizacija je obsegala Tržaško, Goriško, Istro in Beneško Slovenijo. Vodil jo je vrhovni svet. Leta 1938 je imel 58 članov, od teh je bilo 36 duhovnikov. Delo se je delilo na posamezne odseke: dijaški, propagandni odsek, odseki za tisk in založništvo, za glasbo, gospodarstvo, socialno delo in vzgojo zaupnikov. V okviru teh odsekov je bila organizirana mreža zaupnikov, ki so delovali za ljudstvo po navodilih organizacije. Obvezovala jih je prisega soodgovornosti pred seboj, prijateljem, narodom in Bogom.

Imena zaupnikov niso znana zaradi tajnosti in previdnosti. Ne dvomno so sodelovali štipendisti, bogoslovci, vodje bivših prosvetnih društev in organisti. Zanje so organizirali zborovanja, predavanja in sestanke na različnih božjepotnih ali planinskih postojankah (Kucelj, Trstelj, Vitovlje, Višarje).

Voditelji organizacije so pripravili tudi nekaj spomenic. Leta 1934 so poslali papežu Piju XI. poročilo o nevdržnih razmerah na Primorskem, ki so ga podpisali vsi slovenski duhovniki v Julijski krajini.

Spomenico, ki so jo podpisali voditelji vseh pomembnejših katoliških organizacij, pa so poslali zunanjemu ministru Kraljevine Jugoslavije, v njej pa so se jasno izrekli za priključitev Primorske k Jugoslaviji in določili za zastopnika primorskih Slovencev Engelberta Besednjaka in Josipa Vilfana, torej zadnja izvoljena poslanca v italijanski parlament.

Medvojni in povojni čas

Tajna krščanska socialna organizacija je maja 1941 organizirala Gibanje narodne enotnosti, katerega se je oprijelo ime Goriška sredina. Ta

je ilegalno delovala do leta 1945 in preprečevala bratomorno vojno. Že po kapitulaciji Italije je leta 1944 želel Zbor svečenikov sv. Pavla delovati legalno, a je zlasti tržaški škof močno oviral njegovo uveljavitev, kar je privedlo do hudih nasprotij med idejnimi vodjem Zbora Virgilom Ščekom in tržaškim škofom Santinom.

Po vojni, v letih 1945–1947, ko so potekala mirovna pogajanja, so primorski duhovniki, člani Zbora svečenikov sv. Pavla, poslali razmejitveni komisiji dve spomenici, v katerih so zahtevali priključitev celotne Primorske s Trstom in Gorico k Jugoslaviji, četudi je komunistična, z uveljavitvijo, da politika in ideologija propadeta, narodi pa žive večno.

Najpomembnejše pa je, da so že pred tem skupaj z liberalci organizirali Narodni svet, ki je deloval vse do leta 1945 in zastopal primorske Slovence.

Narodni in socialni načrt pobudnika Zbora svečenikov in Tajne organizacije Virgilija Ščeka

Organizacija je imela dolgoročni narodni in socialni načrt. Pisec tega načrta Šček se je zavzemal za pravico do dela in dolžnost dela ter za družbeno preosnovo, ki naj bi potekala s postopnim soudeležanjem delavcev pri lastništvu podjetij na osnovi odkupa delnic. Zahteval je socialno zavarovanje delavcev, omejevanje lastninske pravice gle-

de na družbeno korist lastnine, zavzemal se je za elemente planskega gospodarstva, samoupravljanja in soudeležbe delavcev pri dobičku podjetij ter za njihov nadzor nad upravo podjetja.

Šček je sestavil svoj socialni program na osnovi reševanja narodnih vprašanj. Potrebo po gospodarski moči in ekonomski samostojnosti manjšine je videl, ker »vsak narod je zapisan pogubi, ako ni gospodarsko samostojen«. Gospodarska avtonomnost mu je temeljni pogoj narodne samobitnosti. S krepitvijo gospodarstva je po njegovem povezana tudi obramba jezikovnih in kulturnih pravic. Vprašanje »o vsakdanjem kruhu je nad vprašanjem jezika«. Tako Šček postavlja fizično preživetje kot pogoj duhovnega preživetja. Prepričan je bil, da spada k narodnemu delu tudi delo za gospodarsko in socialno osamosvojitve naroda. Kajti »vsako narodno telo je brezuspešno, ako ni ljudstvo moralno krepko, ako ni zdravo in značajno. Narod je zapisan k pogubi, ako ni gospodarske trdnosti in samostojnosti. Ljudstva, ki ječe v gospodarski odvisnosti, so nesposobna za resen politični in kulturni napredek. Kjer je revščina, tam ni samozavesti, tam ni odločnosti, tam ni kulture. Zato je dolžnost vsake politične organizacije Slovencev, da dela z vsemi silami za gospodarsko okrepitev ljudstva.«

Duhovniki niso mogli stati ob strani, zato so prevzeli pomembne naloge pri reševanju gospodarskih vprašanj. Temelj narodnega gospodarstva je bila mreža kmečkih prodajnih, proizvodnih in denarnih zadrug, ki so bile povezane v Zadružno zvezo in v centralno Zadružno banko. Ščeku gre za organiziranje avtonomnega ekonomsko-narodnega osebka znotraj italijanske države.

Narodnoobrambno delo združenja pa je potekalo na temelju Ščekove narodne misli. Obrambo narodnih pravic in narodne samobitnosti je videl v razvoju lastne kulture, ohranitvi slovenskega pouka in uporabi slovenskega jezika na javnem, upravnem, prosvetno-kulturnem in cerkvenem področju. To je bila Ščekova stalnica v javnih nastopih, v parlamentu in časnikarstvu.

Zavedal se je usode, da bodo Slovenci in Italijani za večno sosedje in tako določeni za skupno življenje. Zato se je zavzemal za iskanje poti mirnega sožitja. Zavzemal se je za to, da se ob stičišču narodov vzpostavi multinacionalni in multikulturni prostor in da se postavi narodna manjšina v komunikacijski odnos z italijansko večino ter se iščejo pota miroljubnega sožitja. Zavzemal se je, da bi bile narodne manjšine mostovi med sosednjimi narodi. A hkrati je poudarjal, da ima nacionalna manjšina pravico do obrambnega nacionalizma, kjer sožitje in etnična komunikacija nista mogoča. Ko so bili fašistični pritiski prehudi, je sam Šček zagrenjeno ugotavljal, da so njegovi ideali o sožitju za tisti čas le utopične sanje.

V svojih pogledih na narod se je Šček oddaljil od cerkvenih ideologov 19. stoletja v Sloveniji, ki so postavili katolicizem nad narodnost. Bil pa je tudi nasprotnik komunističnih ideologov 20. stoletja, ki so postavili svojo ideologijo komunizma nad narodnost in so za prevaro istovetili pripadnost komunistični ideji z domoljubjem.

Po Ščeku naj bo nacionalnost avtonomna in neodvisna, nad politiko in strankarstvom. Tako za Ščeka ne more biti ideološka pripadnost tisto, ki narod ločuje na skupine in skupinice. Slovenska narodna zavest, kot pravi Šček, se je oblikovala na področju kulture in jezika, ki sta najbolj očitna in najbolj mogočna vez, ki družijo naše ljudstvo. Brez slovenske kulture bi nehali biti narod. Ljudstvo pa si ustvarja kulturo v svojem jeziku, brez jezika in kulture narod umre.

Tako je narodno delo za primorskega slovenskega duhovnika pomenilo »vse tiste vrste dela, ki pospešujejo duševno ali stvarno blaginjo večjemu delu naroda«. Primorski duhovniki so to svojo nalogo opravili resno. Na rame so si vzeli težko dolžnost. To breme so vedno težje prenašali, kajti spoznali so, da se ravnanje Vatikana ravno ne ujema z naukom krščanstva glede varstva narodnih pravic pri narodnih manjšinah. To razočaranje je Ščeka pripeljalo do tega, da je postavil v ospredje avtonomno delovanje slovenske duhovščine na področju narodnega in pastoralnega dela. To avtonomno delovanje in ta organizacija duhovnikov sta se ohranila

do konca druge svetovne vojne. Delovanje po razpadu fašizma je bilo drugačno, a cilji so bili isti. S poznavanjem delovanja duhovnikov preko organizacije Zbora svečnikov sv. Pavla in Tajne krščanske organizacije lahko razumemo, zakaj je bila na Primorskem bratomorna vojna manj krvava.

Zgodovinarji bi morali oceniti vlogo teh dveh organizacij in priznati njuno zgodovinsko vlogo. Ni dovolj, da je Republika Slovenija leta 1997, torej več kot 50 let po tem, ko so duhovniki nasilno izgubili svojo družbeno vlogo in so se morali spet umakniti za cerkvene zidove, odlikovala Zbor svečnikov sv. Pavla za upor proti fašizmu z častnim znakom Republike Slovenije. Delovanje duhovnikov je potrebno umestiti na pravo mesto v narodni zgodovini, zlasti v zgodovini primorskih ljudi med obema vojnama.

Vladimir Kos

Cel venček, vonjav, nevenljiv

*Škratne sem vrtnice spletel v molitev,
cel venček molitev, vonjav, nevenljiv.
In v vrtnic kotánce spomin je zavil,
spomin na resničnost, vsevdilj neminljivo.*

*Kako je sam Božji Sin Dete rodil se,
deviška Mu Mama je dala telo,
kako Ga je Jožef tesarstva učil,
da z delom preživil je Mamico vdovo.*

*Kako je šel zdraviti prav vsako bolezen,
izganjat hudiče iz duš in teles,
oznanjat Kraljestvo zavez in odvez,
ljubezen, ki vodi naravnost v Nebesa.*

*Kako je za vse nas trpel nepravico,
klevete, laži, zaslepljenost, posmeh,
kako je za vse nas se vlačil na grič,
da končno na križu umira za grehe.*

*A vstal je iz groba, kot bil je obljubil,
se vrnil v Nebesa, se vrnil med nas!
Kdor veruje, Njemu in Mami je ljub:
ker vera resnica je: v božji je lasti.*

Mojca Polona Vaupotič

Primer renesanse v Sloveniji: romarska cerkev Device Marije v Puščavi

Ob vznožju Pohorja, kjer se srečata potoka Slepniča in Radoljna, preden se zlijeta v reko Dravo, stoji na nekakšnem majhnem polotočku, ki sega v zlitje obeh potokov, veličastna romarska cerkev Device Marije v Puščavi. Puščava je zelo ozka, globoka soteska, obraščena z gozdovi. Ob cerkvi pa, do koder se po očitni pohorski vzpetini vije vijugasta cesta in kjer stojijo še župnišče, gostilna in ena hiša, se ljudje danes upravičeno sprašujejo, od kod takšen umetnostnozgodovinski zaklad, na tako nenavadnem, malce zamaknjenem kraju?

Zgodovina nastanka te, na nek način edinstvene cerkve v Sloveniji, pa ima nedvomno svojo preteklost. Puščavo, ki je bila v 11. stoletju najbrž zares »puščava«, je leta 1091 dobil v svojo posest znameniti benediktinski samostan v Št. Pavlu na Koroškem. V teh krajih (in tudi širši okolici) si je v stoletjih utrjeval svoje gospodarsko zaledje, z gradnjo cerkva in kapel pa pospeševal tudi versko misel. In tako je sklenil opat Hieronimus Markstaller na začetku 17. stoletja, ko je bil samostan na višku svojih moči, namesto prejšnje kapele sv. Štefana v Puščavi, sezidati novo cerkev, posvečeno Mariji.

O tem priča tudi napisana plošča, vzdana na zunanjščini cerkvenega prezbiterija, ki navaja letnico 1627, ko je bila cerkev zgrajena. Napis na drugi plošči, ki je vzdana na desni strani cerkve, pa pove, do so kasneje cerkev bistveno povečali in njeno zasnovo temeljito spremenili. Leta 1672 so pod opatom Filipom Rotenhauslerjem dokončali in posvetili cerkev, kakršna je še danes. V njej namreč spoznamo tip stavbe, ki je značilen za prizadevanja v oblikovanju cerkvene arhitekture v 17. stoletju.

Zunanjščina cerkve nam sicer ne pove veliko, saj je z gladkimi stenami razmeroma pusta, le segmentna okna v dveh nadstropjih nam dajo slutiti, da se notranja arhitektura in z njo vred prostor močno razvijata v višino. Na zunanjščini je potrebno omeniti še to, da ima njeno vzdolžno telo ob straneh dve zaobljeni kapeli in da je tudi globlji prezbiterij na vzhodni strani polkrožno zaključen.

V cerkev vodijo trije kamniti vhodi, med katerimi je glavni, z dvema stebroma in s prekinjenim čelom še posebej poudarjen. Na vseh treh vhodih se pojavlja kiparski okras z angelskimi glavicami ter sadjem, kar pa je ena od značilnosti »naše« renesanse.

Skratka za puščavsko cerkev lahko že kar na začetku rečemo, da gre za arhitekturni spomenik pozne renesanse, medtem ko večji del notranje opreme, ki še sledi, pa kaže na slogovne značilnosti nastopajočega baroka.

Čas renesanse je v Sloveniji še vedno trd oreh, saj sta se tukaj pogosto srečevali *severna* in *južna* renesansa, je pa res, da se je zlasti arhitektura ta čas marsikje opajala vsaj na videz z antiko. Vendar bolj kot sami antični vzorci arhitekture je v tem obdobju delovala splošna iz antike povzeta težnja k naravnim zakonitostim v oblikovanju arhitektonskih form in prostora, s čimer se je tedaj nado- budno ukvarjal italijanski arhitekt in likovni teoretik Leone Battista Alberti (*De re aedificatoria*). V tem delu opominja arhitekta, naj oblikujejo zgradbo kot organizem, po vzoru živih bitij; ornament neke zgradbe naj bo tako zakonito urejen, da mu ne bo mogoče ničesar odvzeti in ničesar dodati – ne da bi se s tem pokvaril vtis celote.

Zagotovo se je že zgodnja italijanska renesansa zavedno naslonila na antiko, toda to, kar je ustvarjala, je bilo od antike docela različno. Z antiko jo družijo arhitektonski princip, ki je bil največja stilna novost novega časa in po svojem smislu tudi najbolj revolucionarno nasprotje pretekli gotiki, ki je bil načelni odpor proti srednjemu veku. Od antike je renesansa sprejela tudi inspiracijo pri oblikovanju posameznih členov, stebrov, lokov, gred, frizov, vendar je glede tega ravnala zelo nekritično in precej samostojno in sprejela je tudi načelo, da je treba te člene uporabljati v smislu njihove organske funkcije, to pa je bilo tudi vse, kar je prevzela od antike.

Puščavska cerkev je z visokimi polkrožnimi loki razdeljena v tri ladje, od katerih je srednja očitno širša in višja od stranskih dveh. Tako ostaja nad njima še dovolj prostora za nekakšne empole, ki dobivajo svetlobo skozi zgornja okna in se s pravokotnimi odprtini povezujejo z glavno ladjo. Na vzhodni strani oblikujeta obe stranski kapeli nekakšno prečno ladjo, dokončno proti vzhodu pa se glavna nadaljuje v globok prezbiterij.

Ta arhitektura je jasno in pregledno grajena in zasnovana na medsebojnem skladju nošenih in nosečih delov, obogatena je z razčlenjenim konzolnim vencem, ki ga opirajo pilastri z bogatimi listnimi kapiteli, velike reliefne glave angelov pa se ozirajo z vrhov polkrožnih lokov. Križni oboki, ki jih omejujejo oproge v širini arkad in v razmaku posameznih slopov, pokrivajo posamezne prostorske enote, se ritmično nizajo druga ob drugi in se še niso zlile v prostorsko celoto. Vse to pa nas opravičuje, da govorimo o predbaročni stavbi, ki je značilna za naše 17. stoletje in jo z ustaljenimi slogovnimi merili označujemo za renesančno. Ta arhitektura je sama po sebi dovolj močna v izrazu, da ne potrebuje nobenih slikarskih dopolnil, saj so arhitekturni členi hkrati tudi

Cerkev Device Marije na Pohorju in bogati oltar iz 18. stoletja.

lepotno dovolj izrazni, da popolno zaživijo pred nami. Očitno lahko rečemo, da je ta cerkev spomeniško najpomembnejša stavba šentpavelskih benediktincev. Na začetku so za božjo pot v puščavsko cerkev skrbeli Benediktinci. Ko pa so leta 1782 morali kraj zapustiti, je leta 1786 postala samostojna kuracija in je prišla pod oskrbo škofijskih duhovnikov iz sosednjega kraja Lovrenca. Leta 1784 je bila kuracija Device Marije v Puščavi povzdignjena v župnijo. Božja pot je sicer v jožefinskih časih trpela, a ni prenehala.

Kar pa se tiče notranje opreme cerkve, pa poglavitno pozornost pritegne veliki oltar, saj gre za do stropa segajočo kompozicijo, razčlenjeno v tri nadstropja, katerih vmesne grede počivajo na uvitih, brazdastih stebrih. Prostor med stebri je namenjen figuram, te pa posedajo na ogredjih in z njimi vred izzveneva oltar tudi v višino. Po svoji zasnovi, značilnih arhitekturnih členih in ornamentiki, ki se spleta v zavoje hrustančevja pa tudi po umirjenih držah figur govori oltar za nastanek okoli sredine 17. stoletja. To je bil čas, ko so v naših krajih nastajali tako imenovani »zlati oltarji«, ravno zaradi svoje bleščče pozlate, ki spremlja njihove razgibane in bogato izrezljane nastavke. Puščavski oltar po tej plati morda ni povsem tipičen »zlati oltar«, saj je njegov ornamentalni okras precej skopo odmerjen, med kipi pa pritegneta pozornost le skulpturi sv. Pavla in sv. Petra, ki po merilu, predvsem pa po izrazu obrazov in obdelavi draperije preglšaata ostale figure na oltarju.

Kakor mnogi drugi oltarji 17. stoletja, ki so se ohranjali skozi ves barok, je tudi puščavski doživljal spremembe in dopolnitve. Že Marija z detetom v osrednji niši očitno ni delo iste roke, kot kipi iz nastavkov. Z izrazitim slogovnim pečatom 1. polovice 18. stoletja opozarjata nase prav tako s trakasto predro-

kokojsko ornamentiko razgibani tabernakelj in antependij. Prav slednji nas spomni na mnogo ostalih del v dravski dolini in s tem nam razkriva avtorja – celovškega kiparja Krištofa Rudolpha (umrl pred 1740). Zadnji, ki je dopolnil puščavski veliki oltar je bil cenjeni mariborski kipar Jožef Straub (1712-1756). V skladu z umetnostjo svojega časa je vanj oblikoval oltarni nastavek, »lebbečo« kompozicijo Boga Očeta s Svetim Duhom in leteče putte.

V Puščavi pa pripadajo zgodnjemu baroku še tri dela – oltarja v stranskih kapelah in prižnica. Oltarja sta posebnost ravno zaradi nastavkov in figur. Z razčlenjenima nastavkoma zavzemata vso širino kapel in nimata običajnih zaključkov – atik. Pozornost vzbudijo predvsem veliki kipi svetnikov, ki se nam predstavljajo kot naturalistični silaki s patetičnim nadihom in svojevrstno suggestivnostjo. Prav gotovo je avtorja teh oltarjev, kot tudi mojstra velikega oltarja pripeljal v Puščavo graditelj cerkve – šentpavelski samostan.

Od tod naprej pa se nam iskanje za avtorji zamegljuje in trenutno ostajamo pri precej skopi ugotovitvi, da je Puščava z arhitekturo in opremo vred na slovenskem kulturnem področju zelo osamljena prav zaradi precejšnjega dotoka tujih moči. Kaj več nam o svojem poreklu prav tako ne povesta niti oltarni podobi

omenjenih stranskih oltarjev. Umetnostni zgodovinar Emilijan Cevc je zapisal, da nas s kratico *O.* označena slika Sv. Benedikta opozarja na sočasno štajersko baročno slikarstvo. Podobno pa da se tudi slikarsko delo vseh svetnikov z nasprotnega, Rožnenskega oltarja približuje graškim vzorom in celo kar slikarju Giovanni-ju Pietru de Pomisu.

K izvorni opremi puščavske cerkve sodi tudi prižnica. S kancelo, ki jo obdajajo brazdasto kanelirani stebriči in jo krasi hrustančasta ornamentika ter motivi z granatnim jabolkom, se uvršča med sorazmerno redke ohranjene prižnice iz 17. stoletja pri nas. Večino teh prižnic so namreč v 18. stoletju nadomestili z deli iz obdobja zrelega in poznega baroka.

Zavedati se moramo, da je bila cerkvena stavba za vernike odvekomaj najpomembnejša stavba v njihovem kraju in ti so se tudi trudili, da bi bila najlepša. Nikdar in nikjer se človek ni odrekel svojemu spoznanju, da je arhitektura pa naj si bo sakralna ali urbana, nekaj več kot samo gradnja. Premnoge arhitekturne kvalitete je človek ustvaril v najtežjih materialnih pogojih, z vso svojo premišljenostjo in občutjem.

Pridite in obiščite veličastni slovenski, renesančni romarski biser, zakaj vreden je tega!

Bogdan Žorž in Kristina Martelanc
o krizi odnosov v družini.

Peter Černic in predavatelj
Raško Dolhar o praznovanju
150-letnice Italije.

Fotokronika DRAGA 2011

Slovenski okt.

Peter Cvelbar

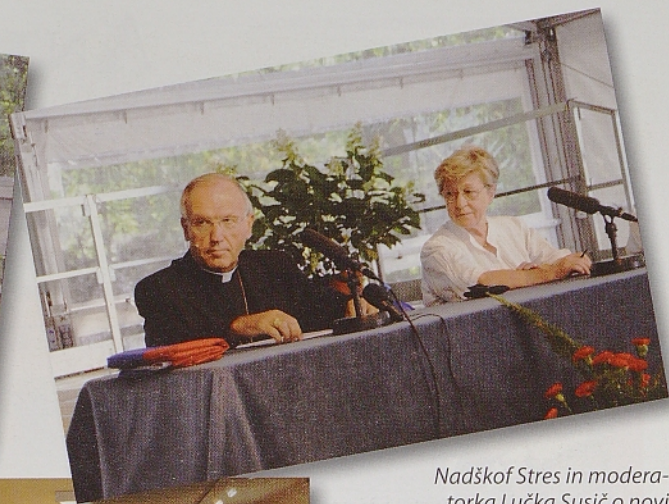

Zaključna prireditev Festivala
mladinske ustvarjalnosti v
priredbi MOSP-a in SKK.

Sv. maša je v šoturu daroval nadškof in metropolit Anton Stres.

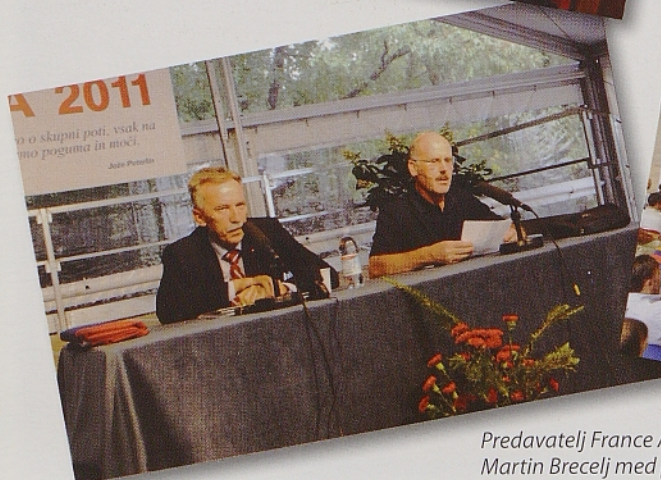

Nadškof Stres in moderatorka Lučka Susič o novi evangelizaciji po slovensko.

V Zinkovem domu so v sodelovanju z Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani odprli razstavo o ilustratorskem delu slikarke Bane Remec (desno in spodaj)

Priložnost za srečanje: (od leve) Boris Pleskovič, Lojze Peterle, France Arhar in Gabrijel Devetak.

Predavatelj France Arhar in moderator Martin Breclj med predavanjem Od tolarja do evra.

IZ DAVNE PRETEKLOSTI V SVETLO PRIHODNOST

Zastavonoše in narodne noše med petjem slovenske in argentinske himne na dvorišču Našega doma (levo). Desno: skupna slika članov nastopajočih folklornih skupin. Med njimi so slovenski veleposlanik v Argentini Tomaž Mencin, predsednik Zedinjene Slovenije Franci Žnidar in predsednik Našega doma San Justo Karel Groznik s soprogi (foto Marko Vombergar).

Pod tem geslom so 11. septembra v San Justu v Buenos Airesu praznovali 56. Slovenski dan in 55. obletnico tamkajšnjega Našega doma. Predstavniki slovenske organizirane skupnosti in lepa skupina narodnih noš so se najprej zbrali v Našem domu in v sprevedu odšli do sanhuške stolnice, kjer je delegat slovenskih dušnih pastirjev v Argentini dr. Jure Rode ob somaševanju krajevnega župnika p. dr. Alojzija Kukovice daroval slovensko sv. mašo. Pel je Mešani pevski zbor San Justo pod vodstvom prof. Andrejke Selan Vombergar.

Slavje se je nadaljevalo na velikem dvorišču v Našem domu, kjer je impozantni oder pričakal množico gostov in obiskovalcev. Dopoldanski program se je začel z dviganjem zastav. Sledila je akademija ob 90. obletnici rojstva pesnika Franceta Balantiča. Učenci Balantičeve šole so recitirali njegove pesmi ob spremstvu šolskega pevskega zbora.

Sledilo je kosilo v zgornji dvorani, med katerim so počastili člane prvega odbora Našega doma San Justo in botra doma Cirila Oblaka ob njegovi 80-letnici. Obiskovalci so si lahko tudi ogledali razstavo ob 40-letnici MPZ San Justo Po stopinjah zbora in arhivske fotografije Rafaelove družbe o življenju Slovencev v povojnih begunskih taboriščih na Koroškem. Praznik so obogatile še stojnice raznih organizacij in slovenskih domov z vsemi mogočimi dobrotami, knjigami in spominki.

Popoldanski kulturni program se je pričel s pozdravi predsednika Našega doma prof. Karla Groznika in slovenskega veleposlanika v Argentini Tomaža Mencina. Sledil je slavnostni govor predsednika Zedinjene Slovenije prof. Francija Žnidarja.

Več kot 220 nastopajočih je nato oblikovalo predstavo z naslovom Od Triglava do Aconcague. Posvečena je bila 20. obletnici samostojne Slovenije in 200-letnici Argentine. Sodelovali so: Slovenski pevski zbor iz San Martina, pevski zbor Ex corde iz Slomškovega doma, Mešani pevski zbor San Justo, folklorna skupina Vesel slovenski duh iz Rosaria, folklorna skupina Maribor iz Slovenskega doma v Carapachayu, folklorni skupini Slovenskega srednješolskega tečaja RAST XL, Folklorna skupina Pristava in folklorna skupina Mladika iz Našega doma San Justo.

Vsi nastopajoči so za konec zapeli izseljensko himno Slovenija v svetu. Sledile so še zahvale in priznanja voditeljem in sodelavcem, veliki praznik pa se je nadaljeval še pozno v noč ob pogrnenih mizah in z živahnim plesom ob zvokih orkestra Prijatelji.

V Clevelandu je umrl Tone Oblak

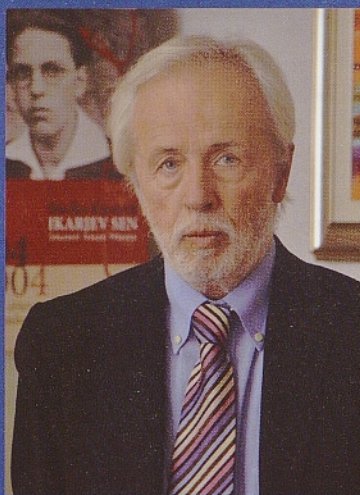
V Clevelandu je 25. avgusta umrl Tone Oblak. Dolga leta je bil vodja Slovenske pisarne pri Sv. Vidu, kjer je med drugim skrbel za širjenje slovenskega tiska med ameriškimi Slovenci. Rodil se je leta 1923 na Grabnu pri Sv. Gregorju (Velike Lašče). Že septembra 1942 se je pridružil vaški straži, potem pa domobrancem. Med nekim bombardiranjem je izgubil oko. Po vojni se je skrival v okolici domače vasi, septembra pa se je z Vincom Levstikom in drugimi prebil v Italijo, od koder je odšel na Koroško in leta 1949 v ZDA.

Janez Povše – sedemdesetletnik

Sredi oktobra praznuje 70. rojstni dan znani kulturni in javni delavec Janez Povše.

Rodil se je 15. oktobra 1941 v Ljubljani, kjer je končal klasično gimnazijo in diplomiral iz gledališke in radijske režije na Akademiji za gledališče, radio, film in TV. Bil je umetniški vodja Prešernovega gledališča v Kranju (1972–75) in Primorskega dramskega gledališča v Novi Gorici (1975–79), kjer je tudi vodil Goriško srečanje malih odrov. Pisal je radijske igre (Ljubljana, Maribor, Koper, Trst), napisal televizijsko igro in scenarij za film *Naš človek* ter dobil vrsto priznanj, med katerimi je nagrada Prešernovega sklada za gledališke priredbe Svetinove Ukane, Cankarjevega Martina Kačurja in Kosmačevo Balado o trobenti in oblaku (1978), Kajuhova nagrada in nagrada Žlahtno komedijsko pero na Dnevih komedije v Celju (2001) ter nagrade za radijske igre. V zamejstvu je nekaj let vodil Gledališko skupino Gorica, napisal tri celovečerne komedije za Prosvetno društvo v Štandrežu, objavil blizu sto knjižnih recenzij v Primorskem dnevniku, sedaj pa piše razmišljanja v rubriki *Povejmo na glas* v *Novem glasu* in to od leta 1996 dalje. Zelo obsežen in raznolik je opus na Radiu Trst A, kjer velja posebej omeniti dramatisiran prikaz »Pasijon po Lojzetu Bratužu« v osmih delih. Bil je predsednik Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm (1987–90), prvi predsednik Svetovnega slovenskega kongresa za FJK (1991–94), predsednik Sveta slovenskih organizacij za Goriško (1996–99 in 2003–08) ter član upravnega sveta SSG Trst. Leta 2003 je postal častni član Zveze pisateljev in umetnikov Italije. Trenutno je v Izvršnem odboru SSO in predsednik Strokovnega sveta Slovenskega narodnega gledališča v Novi Gorici.

Janezu Povšetju želimo še na mnoga zdrava in ustvarjalna leta!

SPOMIN NA BAZOVIŠKE JUNAKE

Tudi letos je Odbor za proslavo bazoviških žrtev pripravil celo vrsto pobud ob 81-letnici ustrelitve štirih obsojencev na I. tržaškem procesu.

Osrednja proslava pred spomenikom na bazovski gmajni je bila 11. septembra. Osrednji govornik je bil predsednik Društva slovenskih izobražencev, bivši predsednik Sveta slovenskih organizacij, časnikar Sergij Pahor. V italijanščini je govorila zgodovinarica Marina Rossi. Za slovensko vlado je nastopil šolski minister Igor Lukšič, spored pa je povezoval predsednik Odbora Milan Pahor.

Na obletnico ustrelitve, 6. septembra, so bile na bazovski gmajni prav v času ustrelitve recitacije mladih, ki jih je pripravil Marjan Bevk. Pred grobom štirih junakov pri Sv. Ani v Trstu je govorila časnikarka Eva Čuk. V cerkvi v Bazovici je bil zvečer najstarejši, menda neprekinjeni molitveni spomin z zadušnico za žrtve, ki jo je daroval župnik Žarko Škerlj. Po maši je v cerkvi govoril istrski publicist Milan Gregorič.

V Prešernovem gaju v Kranju je bila komemoracija pred najstarejšim spomenikom bazoviških junakov 9. septembra. Govorila sta domači župan Mohor Bogataj in župan z Repentabra Marko Pisani.

Ob tem so se zvrstili še predstavitve italijanskega prevoda spominov Draga Žerjala Spomini in razlage (leta 1990 jih je uredil, zapisal in izdal zgodovinar Aleksij Kalc, ki jih je zdaj prevedel v italijanščino z naslovom *Il dovere della memoria*), vrtenje filma scenarista Jadrana Sterleta in režiserja Tuga Štiglica *Strelji v Bazovici*, taborni ogenj tabornikov Rodu modrega vala, odbojkarški turnir in orientacijski pohod.

VILENICA

Od 7. do 10. septembra se je v različnih krajih na Krasu, v Ljubljani, Trstu in Gorici zvrstil niz prireditev ob letošnjem 26. mednarodnem literarnem festivalu Vilenica. Posebno pozornost je tokrat posvetil turški književnosti in slovenskemu pisatelju Dragu Jančarju.

Dobitnik nagrade Vilenica je romunski pesnik, pisatelj, esejist in prevajalec prof. Mircea Cartarescu (letnik 1956). Kristal Vilenica je dosegel romunski pesnik Dan Coman (letnik 1975). Štipendijo Srednjeevropske pobude pa je prejel črnogorski pisatelj Ognjen Spahić.

40-letnica MPZ San Justo »Sem pevec in peti mi je vse na sveti!«

Razstava ob jubileju (levo) in slavnostni koncert MPZ San Justo (desno).

Vsaka obletnica je lahko razlog za praznovanje in veselje! Praznovanje 40-letnice Mešanega (nekdaj Mladinskega) pevskega zbora San Justo je prineslo res lep in prijeten večer, ki sta ga izpolnjevali odlično petje in nepozabno občutje.

Veliko dvorišče Našega doma San Justo v Buenos Airesu se je 27. avgusta napolnilo z več kot 500 poslušalci. Obširna fotografska razstava *Po stopinjah zbora* z nad 250 spominskimi slikami je uokvirila veliki prostor ter ga z lučmi in lepo pripravljenim odrom spremenila v pravo dvorano. Na odru grb zbora, slovenska in argentinska zastava ter napis »Sem pevec in peti mi je vse na sveti!«.

Napovedovalka je pozdravila navzoče, in že se je na zaslonu prikazala zbirka slik o prehojenih letih, nato še video posnetek, na katerem je nekdanji Mladinski pevski zbor izvedel pesem *Pevec* (A. Foerster) pod vodstvom ustanovitelja in dolgoletnega zborovodje Andreja Selana. Z izvajanjem te pesmi pa se je približal odru sedanji pevski zbor pod vodstvom pevovodkinje Andrejke Selan Vombergar, torej ustanoviteljeve hčerke, ki je povabila občinstvo, naj se pridruži petju.

Sledil je koncert v štirih delih. V prvem delu je zbor zapel tri slovenske pesmi: *Vinska* (A. Schwab, prir. R. Gobec) je potrdila praznično razpoloženje, sledili sta *Oj, rožmarin* (H. Volarič, prir. D. Šijanec) in *V ves* (ljudska, prir. F. Cigan). Nato so bile na vrsti argentinske: *Potosino soy* (Salinas) ob spremljavi značilnih glasbil (charanga in chach), *La nochera* (Dávalos/Cabeza, prir. R. Zamba) v izvedbi ženskega dela zbora in *Mi viña del Chapalay* v izvedbi moškega dela zbora. Obe pesmi so spremljale kreolske kitare. Zadnja pesem tega dela je bila skupna, mogočno podana *Pongale por las hileras* (F. Paloma, prir. J. Vallesi) s solistoma Martinom Selanom in Marcelom Brulo.

Po odmoru je pozornost gostov ponovno pritegnil zaslon, na katerem so si lahko ogledali slike s potovanj in z raznih turnej, nakar se je koncert nadaljeval. Prisluhnilni smo najprej pesmim iz mednarodne zakladnice:

ROMANJI

Tradicionalno spomladansko romanje tržaških vernikov je bilo letos 2. junija in je imelo za cilj Gornji Grad na Štajerskem. Na šestih avtobusih je šlo na pot kakih 200 romarjev z desetimi duhovniki. V svetišču je s tržaškim škofovim vikarjem Antonom Bedenčičem in sobrati somaševal celjski škof Stanislav Lipovšek.

Vsakoletno romanje slovenskih vernikov iz goriške in tržaške škofije v Marijino svetišče na otočku Barbani v laguni pri Gradežu pa je bilo 29. avgusta. Somaševanje je s sedmimi duhovniki vodil mariborski nadškof Marijan Turnšek (na sliki, foto E. Jazbar).

Levo: veleposlanik RS v Argentini Tomaž Mencin izroča priznanje ustanovitelju in dolgoletnemu pevovodji Andreju Selanu.
Desno: ustanovitelj in sedanja zborovodkinja.

Amigos para siempre (Webber/Black, prir. J. Blaso), *Volver* (Gardel/Lepera), *Shenandoah* (prir. J. Erb) in *Ride the Chariot* (prir. K. Smith). Povratek repertoarja k slovenski pesmi je pomenila doživeto podana Ipavčeva *Domovini*. Sledile so še tri slovenske: *Triglav* (J. Flajšman), *Dajte, dajte* (A. Kumar) in ljudska v Vremšakovi priredbi *Marko skače*. Po burnem ploskanju je zbor podal za "bis" Arcadeltovo *Ave Mario* v slovenščini.

Po koncertu je slovenski veleposlanik v Argentini Tomaž Mencin pozdravil občinstvo in podelil posebno priznanje ustanovitelju ter pevovodji Andreju Selanu. Nato sta pozdravila še predsednik Zedinjene Slovenije Franci Žnidar in predsednik Našega doma Karel Groznik. Čestitkam sta se pridružila še zbor *Ex corde* iz Slomškovega doma in Zbor iz San Martina. V verzu podano zahvalo je prebrala najzvestejša članica zbora Metka Malovrh Scopel. Zbor se je zahvalil dirigentoma za vse žrtve in prizadevanje, Klavdiju Selanu in Tonetu Oblaku pa za scenski prostor. Oblaku se je zborovodkinja zahvalila s posebnim priznanjem za dolgoletno neutrudno vsestransko sodelovanje.

Jubilejni večer se je nadaljeval z zakusko, katere so bili deležni vsi navzoči. Ni manjkalo petja, a tudi torte ne. Zbor je ob zdravici stopil s polnimi čašami na oder. Sledile so še zahvalne besede pevovodkinje Andrejke Selan Vombergar, ki se je spomnila sodelavcev zbora v vseh štiridesetih letih bogatega življenja, končno pa je še izročila priznanja tistim, ki že dvajset ali več let pojejo v zboru.

Koliko glasbene lepote iz verske, ljudske in zabavne zakladnice slovenskih not, argentinskih in mednarodnih ritmov ter harmonij smo se naužili s pomočjo pevskega zbora! Koliko nastopov in nepozabnih večerov smo doživeli! Hvaležni moramo biti našima dirigentoma, pevcem, glasbenikom in občinstvu za bogastvo, s katerim so nas obdarili in s katerim delajo naše življenje bolj plemenito, lepo in dragoceno. Bog naj jim stoterno poplača vse, kar so storili za tako bogato življenje v svetu glasbe v Našem domu San Justo, ter jim da še mnogo vztrajnosti, navdušenja in ustvarjalnosti!

Mirjam Oblak

V KANADI JE UMRL JOŽE KASTELIC

V Torontu v Kanadi je 18. septembra umrl vidni predstavnik tamkajšnje slovenske skupnosti, podjetnik in mecen, večletni slovenski častni konzul Jože Kastelic. Pogrebno mašo je 23. septembra vodil nadškof Alojz Uran, ki je bil takrat ravno v Severni Ameriki.

Kastelic se je rodil 19. marca 1920 v Žvirčah na Dolenjskem. Leta 1948 se je kot politični emigrant iz begunskih taborišč izselil v Kanado, kjer je iz nič ustvaril močno podjetje. Tako je mogel finančno podpreti nastanek Slovenskega letovišča, starostnega doma Lipa in drugih ustanov kanadskih Slovencev, podpiral pa je tudi Cerkev v domovini ter pobude za demokratizacijo Slovenije.

Za svoje delo je prejel več odlikovanj Kanade, Sv. sedeža in Slovenije (častni znak svobode), založba Družina pa mu je ob 90-letnici izdala življenjepis, ki ga je napisala Marija Ahačič Pollak.

KJER ROD JE MOJ, KJER SIN JE TVOJ, TAM SI SLOVENIJA!

Rojaki iz Buenos Airesa pri Slovencih v Urugvaju

Pred dvema letoma je folklorna skupina Mladika iz Našega doma San Justo v Buenos Airesu začela načrtovati obisk pri Slovencih v Montevideu v Urugvaju. Stik sta vzpostavili voditeljica folklorne skupine prof. Mirjam Mehle Javoršek in gospa Teresa Laibar iz Urugvaja. Letos se je 13. in 14. avgusta gostovanje uresničilo. Poleg folklorne skupine so v sosednjo državo potovali še Pevski zbor Zveze mater in žena iz San Justa in nekateri spremljevalci, med njimi jezuit p. Miran Žvanut iz Slovenije.

Po enourni vožnji je naša skupina 73 obiskovalcev z ladjo Silvia Ana iz buenosaireškega pristanišča priplula v Colonio, kjer sta nas pričakala avtobusa, ki sta nas odpeljala do Montevidea. Po nastanitvi v hotelu in kosilu je sledil obisk mesta pod vodstvom članov Slovenskega doma v Urugvaju Huga in Susane Kolenko. Obiskali smo glavno palačo, Trg osvoboditve, Cabildo, stolnico, Park »del Prado« in še mnogo drugih zanimivosti. Spoznali smo tudi Trg Slovenije, za katerega skrbi tamkajšnja slovenska skupnost. Proti večeru je imela skupina doživetvo sv. mašo, ki jo je daroval p. Miran Žvanut.

V nedeljo zjutraj smo že kar zgodaj zapustili hotel in se odpeljali proti slovenskemu domu Primera Sociedad Eslovena Trasmurana v barriu Sayago. Dom je bil ustanovljen že leta 1935. Lansko leto je torej praznoval svojo 75-letnico.

Prijazno nas je sprejel predsednik slovenskega društva Juan Carlos Jantal, ki nam je razkazal udobne in lepo urejene prostore, v katerih se lahko zbere nad 200 ljudi. Občudovali smo lipo na vrtu, ki so jo vsadili leta 1976 in ki slovensko skupnost spominja na domovino. Dvorana je bila okrašena s slovenskimi slikami in motivi. Za naš obisk so člani znova postavili zgodovinsko razstavo, ki so jo prvič predstavili lansko leto ob svojem visokem jubileju. Čeprav v slovenski dom zahaja redno okoli sto članov, se trudijo, da bi ohranili slovenske navade, saj čutijo, da so Slovenci.

Pred kosilom se je začel kulturni program. Navzoče je najprej nagovoril predsednik Jantal. Domači pevski zbor Slovenija nas je pozdravil z dvema pesmima. Nato je nastopila naša folklorna skupina Mladika pod vodstvom prof. Mirjam Mehle Javoršek. Izvedla je več slovenskih plesov iz Gorenjske, Rezije, Razkrižja in Prekmurja. Zbor Zveze mater in žena iz San Justa je pod vodstvom Anice Mehle zapel šest slovenskih ljudskih pesmi. Ob koncu sta zboru skupno zapela dve pesmi, čemur so se pridružili vsi navzoči.

Gostitelji so nam pripravili skupno kosilo, sledile so zahvale in izmenjava daril. Pozdravil je tudi predsednik Našega doma San Justo prof. Karel Groznik. V popoldanskih urah smo se napotili v pristanišče, od koder smo se vrnili v Buenos Aires.

Obisk pri Slovencih v Montevideu nam bo ostal v neizbrisnem spominu. Domov smo se vrnili obogateni in hvaležni za gostoljubnost ter prisrčno srečanje.

Slovenci smo razkropljeni po širnem svetu. Kjerkoli pa je iskrica slovenstva, tam je prisoten slovenski duh, ki nas medsebojno bodri pri ohranjanju slovenske zavesti.

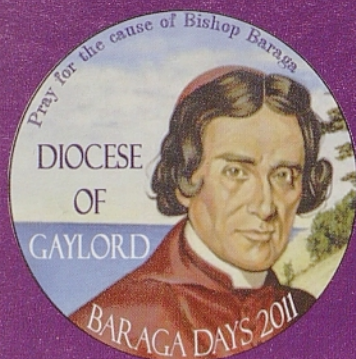
Odprimo srce, stegnimo roke in uravnajmo svoje korake k vsem, ki želimo v tujini vztrajati in gojiti veliki zaklad naših verskih in narodnih vrednot!

Marjanka Furlan

Levo: Slovenci iz San Justa na obisku v Montevideu. Desno: kulturni spored v dvorani Slovenskega doma v Urugvaju.

Kmalu beatifikacija škofa Barage?

Letošnji 62. Baragovi dnevi so bili od 23. do 25. septembra v Gaylordu v zvezni državi Michigan v ZDA. V imenu slovenskih škofov se jih je udeležil upokojeni nadškof Alojz Uran. Med udeleženci je bilo 50 romarjev iz Slovenije, 200 slovenskih vernikov iz Toronta, Hamiltona, Clevelanda in Lemonta, na zadnji dan pa je bilo vseh udeležencev več kot 500.

Baragov naslednik na škofovskem mestu v Marquettu in spodbujevalec procesa njegove beatifikacije msgr. Alexander Sample je prisotnim povedal, da je marca končala z delom teološka komisija v Rimu, ki je dala pozitivno mnenje o junaških krepostih škofa Barage.

Na vrsti je zdaj preverjanje domnevnega čudeža, o sklepu postopka bo nato odločala komisija kardinalov, dokončno pa papež. Škof Sample je mnenja, da bi lahko na prihodnjih Baragovih dnevih, ki bodo leta 2012 v Marquettu, kjer je Baraga pokopan, dočakali razglasitev njegove beatifikacije.

Baragovi dnevi v Gaylordu v južnem Michiganu so bili povezani s praznovanjem 40-letnice te škofije, na ozemlju katere je pred 180 leti Baraga začel svoje misijonsko delo. Tam je sicer ostal le dve leti. Kasneje se je premikal proti severu do Marquette, kjer je kot prvi škof končal svojo pot. Na tistem obširnem območju je še danes živ spomin na slovenskega misijonarja, saj so po njem poimenovane pokrajina, mesto, ulice, razne ustanove, univerza in šole, več je tudi muzejev.

NOVI SLOVENSKI BLAŽENI

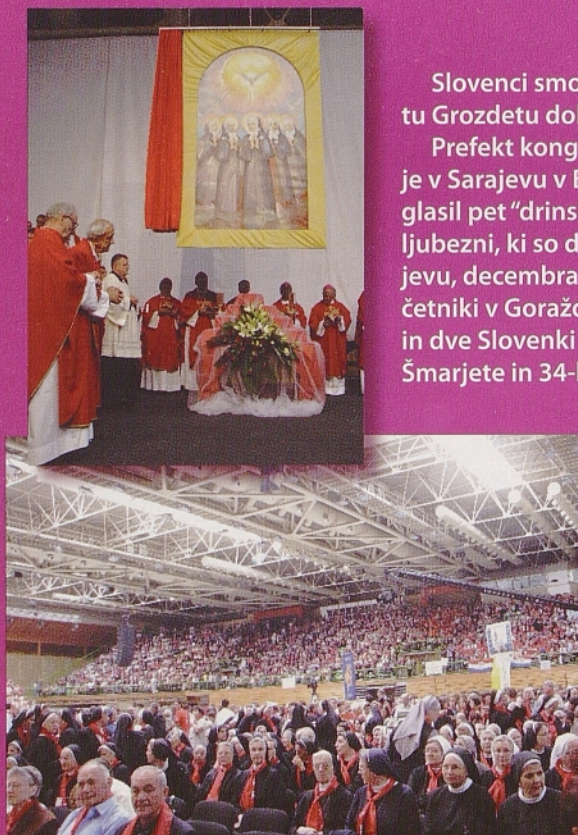
Slovenci smo po škofu Antonu Martinu Slomšku in mučencu Lojzetu Grozdetu dobili še dve blaženi.

Prefekt kongregacije za zadeve svetnikov kardinal Angelo Amato je v Sarajevu v Bosni in Hercegovini 24. septembra za blažene razglasil pet "drinskih mučenk". Gre za pet sester iz družbe Hčera Božje ljubezni, ki so delovale v korist bolnikov in otrok na Palah pri Sarajevu, decembra 1941 pa so jih po poskusu posilstva poklali srbski četniki v Goraždu. Med njimi so bile Hrvatica, Avstrijka, Madžarka in dve Slovenki z Dolenjskega: 56-letna s. Krizina ali Jožefa Bojanc iz Šmarjete in 34-letna s. Antonija ali Jožefa Fabjan iz Hinj.

Beatifikacije v športni dvorani Zetra v Sarajevu se je poleg sarajevskega in zagrebškega kardinala Vinka Puljića in Josipa Bozanića udeležilo 31 škofov iz Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Slovenije, Madžarske, Črne gore, Albanije in Makedonije, veliko je bilo še redovnih predstojnikov in duhovnikov, vseh prisotnih, iz različnih držav, pa je bilo približno 18.000. Med njimi je bilo 14 avtobusov vernikov iz Slovenije pod vodstvom novomeškega in celjskega škofa Andreja Glavana ter Stanislava Lipovška.

Dan po slovesnosti so novim blaženim odkrili spomenik pred osnovno šolo v Goraždu.

Spomin nanje bo Cerkev obhajala 15. decembra.

43. ROMANJE V EINSIEDELN

V znanem švicarskem Marijinem romarskem središču Einsiedeln je bilo 25. septembra tradicionalno romanje, ki se ga je udeležilo več sto Slovencev iz Švice, a tudi iz Avstrije in Liechtensteina. Vodil ga je ljubljanski pomožni škof Anton Jamnik.

Slovensko misijo v Švici vodi duhovnik David Taljat.

UMRL JE LOJZE SLAK

Slovenska narodnozabavna glasba je izgubila enega izmed svojih najvidnejših predstavnikov. Dne 29. septembra je umrl Lojze Slak. Bil je samouk, skladatelj in godec na diatonično harmoniko, katero je tudi tehnično izpopolnil (šesti gumb za igranje basov in »Slakov gumb« za desno roko).

Rodil se je 23. julija 1932 na Jordankalu (Mirna Peč). Ansambel Lojzeta Slaka je ustanovil leta 1963, zložil je več kot 400 skladb in bil pravi ambasador slovenske narodnozabavne glasbe v njeni dolenski »zabavljaško-melanholični« različici v širnem svetu.

Umrl je župnik Anton Žužek

Po daljši bolezni je 23. septembra v sanatoriju v Nabrežini umrl župnik na Katinari pri Trstu Anton Žužek. Pokopali so ga na rojstnih Jurščah (župnija Trnje, Pivka), kjer se je rodil 21. maja 1947.

Najprej je bil član misijonske družbe klaretincev, vendar je iz nje izstopil. V duhovnika ga je 29. junija 1975 v Rimu posvetil papež Pavel VI. Služboval je v različnih krajih po Sloveniji, na vabilo tržaškega škofa msgr. Bellomija pa je leta 1986 nastopil kot dušni pastir na Katinari in katehet. Na Katinari je bil kasneje imenovan za župnika, zadnje čase pa je oskrboval še Ricmanje.

Na Katinari je med drugim poskrbel za postopno obnavljanje notranjosti župnijske cerkve presvete Trojice in še posebej znamenitih poslikav Toneta Kralja.

S smrtjo župnika Žužka je v tržaški škofiji ostalo le še 12 slovenskih duhovnikov.

Rožek in Višek

V Rožeku na Koroškem je bila 1. oktobra ob postavitvi spomenika žrtvam nacizma občutena slovesnost. Spomnili so se šestih domačinov, ki so umrli v taboriščih, in dveh z evtanazijo umorjenih žrtev, ki sta utrpeli hude poškodbe zaradi nečloveških poskusov, ki so jih na njihju

opravljali nacistični zdravniki. Spominska svečanost je bila v priredbi društva Erinnern Rosegg – Rožek se spominja, ki mu predseduje Elisabeth Prettner, potekala pa je v nemščini in slovenščini. Osrednji govor so zaupali univ. prof. Katji Sturm Schnabel, ki je preživela Dachau, spomenik pa je blagoslovil škofov vikar Jože Marketz.

Na slovesnosti je bila prisotna tudi delegacija združenja Terre di confine iz Visca (Višek) v videmski pokrajini, ki si že vrsto let prizadeva, da bi nekdanje fašistično taborišče v Viscu ostalo nedotaknjeno v opomin prihodnjim rodovom.

160 LET MOHORJEVE DRUŽBE
V CELOVCU

Mohorjeva družba iz Celovca je 27. septembra v Mohorjevem domu v Celovcu proslavila svojo 160-letnico. V njem je odprla nov prireditveni center, prenovila kapelo in postavila stalno razstavo slikarja Valentina Omana.

Kulturnega sporeda z nagovoroma predsednika Mohorjeve duhovnika Jožeta Kopeiniga in direktorja Antona Korena so se udeležili visoki gostje iz Celovca, Ljubljane, z Dunaja in iz Bocna. Predsednik bocijske pokrajine Luis Durnwalder je na primer med nagovorom opozoril koroške oblasti, da je njegova uprava prispevala za Mohorjev dom skoraj četrto milijona evrov, medtem ko iz Celovca ni bilo pomoči.

Družba, ki ima več kot 80 uslužbencev, skrbi za založbo, tiskarno, knjigarno, otroški vrtec, ljudsko šolo in dijaški dom.

Mohorjeva družba je ob jubileju izdala tudi dokumentarno bogato ilustrirano knjigo Iztoka Iliča Mohor in Korotan, Fran Saleški Finžgar in Mohorjeva.

Umrl je kardinal Alojzij Ambrožič

Predavatelj na Dragi leta 2007.

V Torontu je po daljši, redki bolezní možganov 26. avgusta preminil tamkajšnji upokojeni nadškof kardinal Alojzij Ambrožič. Bil je drugi kardinal slovenskega rodu v zgodovini, saj je bil pred njim član kardinalskega zbora le štajerski duhovnik Jakob Missia (1838–1902), ki je postal leta 1884 ljubljanski škof, leta 1897 pa goriški nadškof. Kardinalski klobuk je dobil leta 1899.

Trenutno je v kardinalskem zboru edini Slovenec bivši ljubljanski nadškof Franc Rode (1934), ki pa je leta 2006 postal kardinal zaradi položaja v rimski kuriji, kjer je bil do letošnje upokojitve prefekt Kongregacije za ustanove posvečenega življenja in družbe apostolskega življenja. Takega položaja pa pred njim ni imel noben rojak.

Kardinala Ambrožič in Rode ter nedavno umrli bivši predsednik slovenske vlade Andrej Bajuk, ki bi jim lahko prištelí še veliko javnih osebnosti, kulturnikov in znanstvenikov, so prišli iz

generacije otrok begunskih družin, ki so si ob koncu vojne na tujem reševale življenje pred komunistično revolucijo. S svojim delom in zvestobo so najmočnejše pričevanje o dejanski podobi še vedno mnogokrat zaničevane premagane strani v slovenski medvojni tragediji.

Msgr. Ambrožič se je rodil 27. januarja 1930 v Gabrju pri Dobrovi (Ljubljana) kot drugi izmed sedmih otrok. Ko je imel 15 let, se je njegova družina maja 1945 umaknila na Koroško, kjer je v taborišču v Špitalu končal begunsko gimnazijo, septembra 1948 pa je nadaljevala pot v Kanado. Semenišče je opravil v Torontu in bil tam posvečen v duhovnika 4. junija 1955. Eno leto je bil v dušnem pastirstvu, eno leto je učil latinščino v semenišču, v letih 1957–60 pa je bil na podiplomskem študiju v Rimu. Dosegel je magisterij iz teologije na Angeliku in magisterij iz sv. pisma na Papeškem bibličnem inštitutu. Sedem let je nato predaval sv. pismo v svojem nekdanjem semenišču, od leta 1967 pa je študiral in leta 1970 dosegel doktorat iz teologije v Würzburgu v Nemčiji. Uveljavil se je kot odličén poznavalec sv. pisma, zlasti evangelija sv. Marka. Pisal je strokovna in poljudna dela v angleščini in slovenščini ter predaval sv. pismo Nove zaveze na Torontski teološki šoli, kjer je bil tudi dekan.

Dne 27. maja 1976 je bil posvečen kot pomožni škof v Torontu. Posvetil se je predvsem prise-ljenskim skupnostim, saj se danes v Torontu mašuje v 36 jeziki. Podpiral in nadziral je gradnjo najmanj 25 cerkva za različne etnične skupine. V letih 1984–85 je opravil pastoralne obiske v vseh 43 katoliških višjih šolah v nadškofiji. Dne 22. maja 1986 je bil imenovan za nadškofa pomočnika, 17. marca 1990 pa je postal sedmi torontski katoliški nadškof. To mesto je obdržal do upokojitve 16. decembra 2006. Med drugim je leta 2002 skupno s papežem Janezom Pavlom II. vodil v Torontu Svetovni dan mladih, ki je bil s 750.000 udeleženci največja mladinska pobuda v Kanadi. Omenjeni papež ga je 18. januarja 1998 imenoval za kardinala. Bil je član več delovnih teles v vodstvu Sv. sedeža. Udeležil se je tudi konklava, ki je leta 2005 izvolil sedanjega papeža.

Torontski dnevnik *The Globe and Mail* je ob njegovi smrti zapisal, da je bil strog tradicionalist, zaradi česar je bil pogosto tarča liberalnih medijev, priznal pa mu je velik čút za socialno pravičnost, izredno intelektualno bogastvo, osebno dobroto in skromnost.

Kardinal Ambrožič je ves povojni čas ostal v tesnem stiku s slovensko skupnostjo v Kanadi, za katero je tudi kot kardinal maševal ob slovesnih priložnostih, z domovino, a tudi z zamejstvom, tako na Koroškem kot na Goriškem in Tržaškem. Vodil je na primer duhovne vaje za duhovnike v Tinjah, večkrat predaval v Gorici in Trstu, na študijskih dnevih v Dragi, sodeloval pri Celovškem Zvonu in objavljaj v matici in zamejstvu.

100. številka Novic Knjižnice Dušana Černeta v reviji Mladika

Jubilejna številka

Pred nami je 100. številka Novic, ki jih Knjižnica Dušana Černeta (KDČ) iz Trsta objavlja v reviji Mladika.

Novice so začele izhajati daljnega leta 1985, to je nekaj let po osnovanju KDČ. V uvodnem članku prve številke Novic je vodja knjižnice Marjan Pertot zapisal: »Želja, da bi Knjižnica Dušana Černeta valorizirala svoj knjižni fond, se s to prvo številko naše priloge uresničuje. Mislimo, da je pravilno, če pokažemo širšemu krogu našega občinstva, kaj delamo, kaj imamo in kaj bomo naredili v bodoče. Ta priloga Knjižnice Dušana Černeta v Mladiki naj bi izhajala priložnostno. Če pa bi se pokazala potreba, da bi izhajala pogosteje, bomo to z veseljem upoštevali in skušali uresničiti. Kaj bomo na tem mestu objavljali in o čem bomo poročali? Najprej seveda novice o delu same knjižnice. Nadalje bomo skušali prikazati probleme knjižničarstva tu v zamejstvu, objavljali bomo sezname knjig in časopisja, ki jih ima knjižnica v posesti, bibliografske popise knjižnih del in razne zanimivosti iz knjižnega sveta. Največjo pozornost pa bomo posvetili knjižnim izdajam slovenskih zamejskih piscev. Želimo pa tudi, da bi bralci Mladike sodelovali v tej prilogi z raznimi nasveti in željami, tako da bi zadovoljila čim širši krog ljubiteljev slovenske knjige.«

Novosti pri našem delu

Te uvodne besede je vodstvo knjižnice upoštevalo in se strogo držalo programa ter ga skušalo še izpopolniti z drugimi dejavnostmi. Tako smo pred dvema letoma v okviru KDČ ustanovili likovni odsek, ki ga vodi in ureja Edi Žerjal. Našo kartoteko prenašamo v slovenski spletni bibliografski sistem COBISS.

Bibliografije in študije

Če naj se zaradi teh jubilejnih Novic KDČ ustavimo le pri tiskanih sadovih našega dela, moramo omeniti, da je založba Mladika izdala več naših bibliografij in nekaj obsežnih študij, ki jih je pripravil Marjan Pertot. Zadnja leta mu veliko pomaga naša knjižničarka Lučka Kremžar De Luisa.

Veliko srečo imamo, da Pertot v sebi združuje poleg ljubezni do knjižničarstva in bibliografskega dela še veliko ljubezen do kulturnega, zlasti gledališkega dela in do naših ljudi, ki požrtvovalno delajo za skupnost v zahtevnih razmerah, ki jih prinaša življenje v zamejstvu in zdomstvu. V tem duhu smo z založbo Mladika in s Slo-

venskim gledališkim muzejem iz Ljubljane v preteklih letih izdali dve knjigi, ki obdelujeta nekaj poglavij iz zgodovine dramskega delovanja v zamejstvu in zdomstvu.

Prva publikacija, V domovini Jake Štoke, je izšla leta 2004, v njej pa je podrobno opisana amaterska gledališka dejavnost na Proseku in Kontovelu od leta 1863 do leta 2004.

Druga, obsežna knjiga Slovensko gledališče v Argentini, je izšla leta 2008 in opisuje 60 let gledališkega dela povojne emigracije v omenjeni južnoameriški državi (1948–2007).

Predstavitve Alojza Rebule italijanski javnosti

V kratkem bo zagledal luč sveta prvi sad trodelnega projekta za predstavitev opusa pisatelja Alojza Rebule širokemu italijanskemu občinstvu. Pri založbi Edizioni San Paolo v Milanu je dotiskan prevod Martine Clerici kratkega Rebulovega romana o trpljenju Primorcev zaradi treh totalitarizmov 20. stoletja Nokturno za Primorsko s spremno besedo Boža Rustje. Sledila bosta prevod teoloških razmišljanj Smer Nova zemlja in zbirka Rebulovih v italijanščini pisanih esejev, predavanj, razmišljanj in člankov.

Lepa Vida ob Srebrni reki

Zdaj pa je tik pred izidom tretja taka publikacija Marjana Pertota in Knjižnice Dušana Černeta: Lepa Vida ob Srebrni reki. Knjiga govori predvsem o gledaliških skupinah, društvih, tisku primorskih izseljencih, ki so se zaradi fašističnega preganjanja in gospodarske krize selili v Argentino pred drugo svetovno vojno, a tudi o kulturnih in gledaliških naporih drugih zgodnjih slovenskih priseljencev v Argentini ter o dramskih nastopih Benečanov.

Novi cilji

Naša knjižnica želi ob rednem delu (zbiranje in popisovanje zamejskega in zdomskega tiska) tudi v prihodnje nadaljevati s takimi raziskavami, da podatki in zamisli ne ostanejo mrtva črka na zaprašenih policah.

Ob delu za različne bibliografske prikaze je naš neugnani Marjan Pertot že začel z zbiranjem arhivskega gradiva, podatkov in pričevanj za novo publikacijo, v kateri bo prikazano slovensko gledališče v Kanadi.

Razpis nagradnega natečaja Slovenske kulturne akcije

SKA razpisuje nagradni natečaj poezije pod imenom **NOČ RIME POD JUŽNIM KRIŽEM**:

1. Natečaj je za izvirne poezije na prosto temo v okviru **Noč rime pod Južnim križem**. Vrsta poezije ni predpisana, vendar vsaka poezija **ne sme preseči 50 verzov**.
2. Vsak sodelavec, rojen zunaj slovenskih matičnih meja, sme predložiti največ tri poezije.
3. Tipkopolis je treba poslati v dveh izvodih na naslov: SKA – Natečaj Noč rime pod Južnim križem, Ramón L. Falcón 4158, C4107GSR, Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina
4. Besedilo naj bo označeno s šifro, avtorjevo pravo ime in njegov naslov pa naj bosta zalepljena v kuverti, ki naj bo opremljena z isto šifro.
5. Če bi avtor želel, bo njegovo ime ostalo v anonimnosti; prav tako bo objavljena dela avtor mogel podpisati s šifro ali psevdonimom.
6. Tipkovine je treba oddati najkasneje – ali morajo dospeti po pošti na naslov – do 1. decembra 2011.
7. Nagrade so sledeče: 1. nagrada: USD 200.-, 2. nagrada: USD 150.-, 3. nagrada: USD 100.-
8. Za prejem prve nagrade mora biti poezija napisana v slovenščini.
Poezije, nagrajene v kastiljskem jeziku, se bodo objavile tudi v prevodu. Avtor poezije se bo sporazumel s prevajalcem o honorarjih prevoda.
9. Vsako od omenjenih nagrad more komisija razdeliti ali razglasiti kot nedodeljeno.
10. SKA bo objavila nagrajena dela; za nenagrajena pa mora uredništvo Meddobja dobiti avtorjevo privolitev.
11. Za podelitev nagrad se bo žirija, ki jo bo v kratkem imenoval odbor SKA, sestala v Buenos Airesu v decembru 2011.
12. Odločitev ocenjevalne komisije bo SKA razglasila v Glasu in Meddobju.

Buenos Aires, avgusta 2011, Slovenska kulturna akcija.

Za smeh in dobro voljo

»Veš, Jože, naš sosed vara svojo ženo,« hiti Marta pripovedovati svojemu možu.

»Res? Pa ona to ve?«

»Kje pa! Ona ne ve in nihče tega ne ve. To veva samo jaz in on.«

- Francka, povej mi, zakaj se nočeš poročiti z menoj?
- Iz dveh razlogov.
- In to sta?
- Ti in oni drugi.

Kmet se je hvalil: »Moj ranč je tako velik, da moram jahati štiri dni, da pridem od enega do drugega konca.«

»Ja, ja,« se je oglasil eden od poslušalcev, »tako crknjenega konja sem tudi jaz že imel!«

- Imeli ste požar. Milena, smiliš se mi.
- Da, da, imeli smo hud požar. Rešila sem samo golo glavo.
- Kako to?
- Vsi klobuki so mi zgoreli.

ČUK NA OBELISKU

TRST - Stališče vodstva krovne organizacije

SKGZ za reforme, tudi če ne bo konsenza v celotni manjšini

Od kdaj pa revolucionarji potrebujejo konsenz?

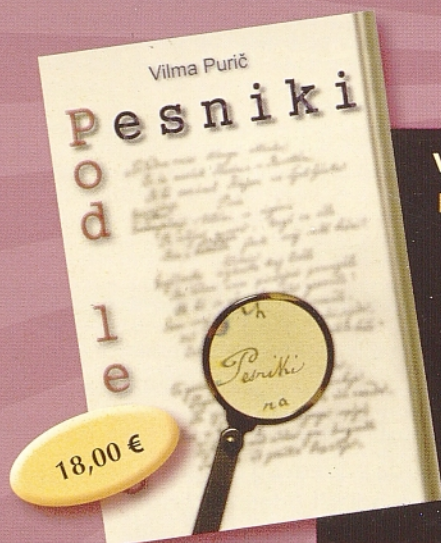
Čuk

NOVO PRI MLADIKI

Tatjana Kokalj in Jana Kolarič
ZIMA Z OGNJENIM ŠALOM

Avtorici Tatjana Kokalj in Jana Kolarič sta štiriročno napisali dramatično zgodbo o *Beti in Mitji*, v kateri napetost narašča od začetnega iskanja do zaključnega viharja.

VILMA PURIČ
PESNIKI POD LEČO

Pesniška ustvarjalnost v Trstu je pglavitna vsebina te knjige, v kateri so zbrani eseji o slovenskih tržaških verznihi ustvarjalcihi, ki so s svojimi snovanji zaznamovali slovenski kulturni prostor od povojnega časa do današnjih dni: Vinko Beličič, Miroslav Košuta, Aleksij Pregarc, Bruna Marija Pertot, Irena Žerjal, Marko Kravos, Ace Mermolja, Marij Čuk, Boris Pangerc, Alenka Rebula in Majda Artač Sturman ter Ljubka Šorli.

Literarni natečaj »Mladike« 2011

1. Revija Mladika razpisuje XL. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.

2. Na razpolago so sledeče nagrade:

PROZA

Prva nagrada 500€

Druga nagrada 300€

Tretja nagrada 250€

POEZIJA

Prva nagrada 300€

Druga nagrada 150€

Tretja nagrada 100€

3. Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 1. DECEMBRA 2011. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presejajo deset

tipkanih strani (oziroma 30.000 znakov), ciklus poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset). Tekste lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: redakcija@mladika.com.

4. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: pisateljica Vilma Purič, prevajalka prof. Diomira Fabjan - Bajc, pisateljica Evelina Umek, prof. Marija Cenda ter odgovorni urednik revije Marij Maver. Mnenje komisije je dokončno.

5. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku - Prešernovem dnevu - na javni prireditvi in v medijih. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 2012. Objavljena bodo lahko tudi nenagrajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

Rokopisov ne vračamo!